МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

АВДЄЄВА НАТАЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

Допускається до захисту
Завідувач кафедри політології
та державного управління
д.політ.н., професор Чальцева О.М.
“___” _____ 2020 р.

СПЕЦИФІКА АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ В ПУБЛІЧНІЙ СФЕРІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Спеціальність 052 Політологія
Кваліфікаційна робота

Науковий керівник:
Чальцева О. М., професор кафедри політології та державного управління
д.політ.н., доцент
Оцінка: ___ /_____/_____
(бали/за шкалою ЄКТS/ за національною шкалою)

Голова ЕК: Василюк С. М.

_____
(підпис)

Вінниця 2020

ЗМІСТ

ВСТУП……...……..…3

РОЗДІЛ 1: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ В ПУБЛІЧНОМУ ПРОСТОРІ……..…7

РОЗДІЛ 2: КРИЗОВІ СИТУАЦІЇ В СТАБІЛЬНИХ І НЕСТАБІЛЬНИХ СИСТЕМАХ. СПРОБИ ЇХ ПОДОЛАННЯ …….29

РОЗДІЛ3: АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ В ПУБЛІЧНОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ…….……...49

ВИСНОВОК……..……..66

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ…….72

ВСТУП

Актуальність: З початком незалежності Україна інтегрувалась до світового економічного та політичного простору. Період змін передбачає запровадження реформ державного управління, що без налагодженої розробки антикризових технологій приводять до масштабних криз у політичному житті та переносяться у публічний простір. Прикладом таких ситуацій стали «Помаранчева революція» у 2004 та «Революція Гідності» у 2013-14 роках. У сучасній Україні ситуації, що відбуваються на політичному полі одразу стають публічними, отже виникає проблема, вирішення якої має стратегічне значення для розвитку держави й суспільства, тобто постає питання перед ефективним протистоянням кризовим явищам, тому розробка стратегії антикризового управління має стати однією з ключових у вироблені політики країни.

У дослідженнях з публічного антикризового управління немає чітко сформованих цілей та методів здійснення антикризового управління що набуває актуальності під час трансформації українського суспільства. Науковці зацікавленні вивченням кризових явищ на підприємствах, щоб уникнути падіння репутації та економічного капіталу. Проте, на державному рівні кризові ситуації мають глобальніше значення у внутрішньому середовищі, та загальним кризам, які розвиваються у зовнішньому середовищі. Щоб знайти ефективні шляхи антикризового управління в Україні та напрацювати специфіку їх застосування, потрібно заглибитись у дослідження соціальних, політичних, комунікативних, психологічних аспектів антикризового публічного управління.

За період незалежності в системі державного управління Україні так і не сформувалась традиція антикризового регулювання. Тому успішні світові практики можуть стати прикладом для створення та розробки управлінських рішень у кризових ситуацій в українському публічному просторі. Країни з вже сформованими традиціями антикризогоуправління в державній сфері мають

багаторічний досвід державного управління в кризових умовах, подолання кризових явищ та створення механізмів превентивного попередження та захисту від їх наслідків. Цей досвід необхідно вивчати та аналізувати з метою використання для розв'язання актуальних проблем державного управління України.

Наукова новизна полягає у дослідженні та систематизації теоретико-методологічних засад антикризового управління та їх функціонального призначення. Досліджено шляхи виходу з публічних криз на прикладі досвіду країн Заходу на основі яких вироблено рекомендації для України у виді патернів вирішення кризових ситуацій в публічній сфері.

У роботі розглянуті наукові положення та методичне забезпечення процесів антикризового управління як інструменту запобігання кризи у публічній сфері України. Розгляд автором дефініції наведеного поняття як систематичного процесу, спрямованого не тільки на вихід з кризових ситуацій, а саме на специфіку й на профілактику кризи з метою недопущення кризової ситуації в майбутньому та забезпечення безперервного функціонування й розвитку держави. Це дає змогу підкреслити важливість виокремлення специфіки антикризового управління. У процесі дослідження уточнено і розширено існуючі поняття кризи, антикризового управління, публічної сфери та політики, а також наведено критерії подолання та запобігання кризи, посткризовий план дій для ведення публічної політики.

У магістерській роботі доведено, що криза має потенційну загрозу збереженню цілісності політичної системи, її подальшому існуванню.

Варто відзначити, що застосування на практиці запропонованих методичних засад до проведення діагностики кризових явищ, може дозволити оперативно реалізувати наявні можливості підвищення ефективності використання антикризового потенціалу у публічній сфері.

У магістерській роботі використовувалися праці, присвячені антикризовому управлінню, вчених: В.Князєва, Н.Нижник, О.Оболенського,

Г.Ситника, А.Мельника, В.Василенка, В.Вернадського, В. Владимирова, Ю.Воробйова, Є.Короткової. Проблеми антикризового управління в аспекті визначення його цілей, завдань, теоретико-методологічних засад

досліджували такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як І. Балабанов, С. Бєляєв, Б.Райзенберг, М.Хаммер. Управлінням ризиків та дослідженням кризових явищ займались: Е.Дюркгейм, К.Пріб, А.Роговий, В.Чернишов.

Проте, незважаючи на велику кількість робіт з цієї проблематики, поза межами дослідження залишились питання, пов'язані з удосконаленням антикризового управління у діяльності органів державної влади.

Об'єкт: процес розробки управлінських рішень в публічній сфері сучасної України

Предмет: антикризове управління в публічній сфері України

Мета: Виявити специфіку антикризового управління в публічній сфері сучасної України.

Задачі:

- Проаналізувати і розкрити сутність категорій публічна політика та публічна сфера, політична криза, антикризове управління
- Визначити теоретико-методологічні засади антикризового управління та їх функціональне призначення
- Дослідити явище політичних криз, як особливого процесу політичної системи
- Визначити основні шляхи виходу з політичної кризи
- Дослідити світові практики антикризового управління
- Довести необхідність запровадження та використання антикризового управління в Україні
- На основі практик виробити рекомендації для України у виді паттернів вирішення кризових ситуацій в публічній сфері.

Гіпотеза: Ефективність вирішення кризових ситуацій в публічній сфері в сучасній Україні залежить від ролі інститутів в організації антикризового управління.

З огляду на актуальність проблеми, стан її розробки в галузі публічного антикризового управління у роботі застосовувались наступні методи:

- Компаративний метод. За допомогою якого вдалося порівняти специфіку антикризового управління в різних системах, а також в публічній політиці України;
- В контексті пізнання антикризового публічного управління, як структурного елемента регулятивної системи використано методи аналізу і синтезу.
- Метод індукції. Побудова висновків згідно проведеного аналізу та висновків на базі узагальнення окремих фактів про специфіку антикризового управління в публічній сфері.

Структура і обсяг роботи: Магістерська робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи – 79 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ В ПУБЛІЧНОМУ ПРОСТОРІ

Задля дослідження специфіки антикризового управління потрібно визначити категоріальний апарат дослідження. У першому розділі ми розглянемо визначення публічної сфери та політики, кризу в загальному значенні та кризу в публічній сфері, а також антикризове управління.

Першим визначимо поняття публічної сфери, яке вперше було запропоновано Ю. Габермасом та Х. Арендт, представниками соціальних наук. Основою концепції публічного простору Арендт визначила мову і діяльність і якій може себе проявити особистість. Дії та слова в яких в яких проявляється унікальність. Термін публічна сфера має два феномени. Перший пояснюється, як створення суспільної реальності, або дійсності, що на думку Арендт не відрізняються. Тобто, феномен створення світу реальності через публічність.

Другий феномен пояснюється створенням спільного світу, що відокремлює нас від приватного життя [12]. З того часу це поняття трактувалося як соціально-філософський феномен, що характеризується особливостями політичної культури нового часу і є характерним для технологізованого суспільства, демонструє проблеми влади, розвитку суспільства та принципів інститутів демократії в європейській культурі.

Основними ознаками публічної сфери за Ю.Габермасом[19] вважаються:

– вільний для дискусій простір де громадянам властиво формувати громадську думку та цінності, а також відкритість до обговорень.

– сфера, в якій виробляється надійна, соціальна інформація, до якої всі громадяни мають вільний доступ.

– простір, у якому сфера державного, політичного та приватного межує з рівними цінностями та задачами.

– вільний від політичного контролю громадський простір з обміном важливою суспільно-політичною інформацією, що утворюють активних індивідів та публіку.

– громадська думка, є наслідком активного обговорення, загальнодоступної комунікації в публічних місцях, що визначаються провідним типом культурної свідомості, соціально важливих та загальноприйнятих комунікацій; – внаслідок активного, розвитку медіа з основних елементів публічної сфери – у сучасній культурі все активніше та більш цілеспрямовано нівелюються та руйнуються межі між публічною сферою та приватною. Головними поняттями, що співвідносяться та споріднюються з публічною сферою, для науковців все частіше виступають поняття громадської думки, життя, публічних комунікацій, соціально значущої інформації, поведінкових структури й моделі, інформаційнокомунікативних ситуацій і потоків, громадської критики та контролю держави, влади, політики, економіки, які, своєю чергою, задають та організовують власні сфери, що межують із публічною сферою та розмежовуються з нею на різноманітних засадах [8].

Наприкінці 80-х років публічна сфера, з певними заданими типами поведінки активізує проблему сенсів та інформації. Дослідники Ж.Бодріяр, Т.Стонер [10], та інші довели факт, що з появою дедалі більшої кількості інформації вона втрачає свій сенс та якість. Таким чином втрачається соціальні зв’язки та відбувається руйнація інформаційного середовища. Публічна сфера політики є первинним джерелом суспільного в умовах розділення людини від навколишнього світу. Водночас публічна сфера є середовищем політичної та суспільної предметності.

Публічна сфера політики перспективна, як категорія, оскільки продовжує своє функціонування та демонструє нові демократичні практики та побудову плюралізму в сучасному світі. За допомогою публічної сфери

держава отримує доступ до всіх громадських справ окремих індивідів та їх груп. А громадські організації своєю чергою мають можливість до представництва у владі та відстоювання своїх позицій.

Загалом політична сфера політики в сталих демократіях має велику кількість незалучених ресурсів у вигляді певних груп громадян, які не беруть активну участь у політичних обговореннях, а також владні структури, котрі не розглядають актуальні політичні питання. Саме не залученість ресурсів може в подальшому впливати на виникнення та вирішення кризи, або ж подальшого їх розвитку.

Наступна категорія, яку ми розглянемо в нашому дослідженні — це публічна політика. Сам термін визначається, як сукупність цінностей і підходів, що легалізується органами управління, народом та соціальною системою згідно з основними принципів демократії.

У цьому розумінні публічність передбачає громадський, а не приватний характер. Загалом, публічна політика визначає реальну можливість для кожного члена суспільства брати участь у суспільно-політичному дискурсі. При цьому, якщо у США домінує утилітарне і прагматичне розуміння публічної політики як держави, то в Європі публічна політика є процесом узгодження інтересів при створенні та реалізації політичних рішень. Своєю чергою публічна політика є також складовою демократичної участі різних верств населення, їх інтересів. Участь державних і недержавних політичних акторів у політико-управлінському процесі, досягнення комплексного бачення соціальної проблеми з дотриманням процедур узгодження інтересів перед безпосередньою політичною дією уряду [1].

Таким чином публічна політика вміщує в собі:
- комунікативну взаємодію влади та громадськості;
- інформацію, інтерпретацію та ієрархізацію найважливіших питань і подій суспільного життя [2]. При цьому, в умовах тотальної інформатизації суспільства та трансформації системи представництва громадських інтересів у

сфері публічного починають з’являтися соціальні ЗМІ та політика починає перетворюється на медіа процес, де громадяни знаходять світ віртуального простору, з новітніми механізмами та підтримкою конкуренції за державну владу.

В політичних енциклопедіях термін публічна політика трактують як горизонтальну складову політичного процесу, що створює зв'язок між суспільством та інститутами державної влади. А також впливає на рівень прийняття політичних рішень. В свою чергу публічну політику пояснюють як діяльність публічного врядування, що здатне вирішувати суспільні проблеми.

Оскільки політику здійснюють органи публічної влади, вони вповноваженні виконувати всі владні обов’язки і легітимно досягати всіх поставлених завдань. Це, звичайно, органи державної влади та місцеві управління. Також, до інститутів відносять громадські організації та бізнес. Але це не зовсім вірне твердження, оскільки вони не мають права приймати рішень від імені громади та нести за це відповідальність.

В основу терміну публічна політика покладено поняття “дія держави”. Тобто конкретні дії держави в реалізації поставленого політичного курсу. Соціальний напрям характеризує суспільний характер публічної політики, як для суспільства так і взаємно з суспільством. Тоді публічна політика постає як процес взаємодії інтересів влади та суспільства на усіх етапах прийняття управлінських рішень.

Наступна категорія, що потребує розгляду — політична криза. Вища точка соціальної напруги, загального невдоволення діяльністю політиковладних структур. Політична криза зображає різке загострення соціальнополітичних розбіжностей, суспільних відносин, незадоволення мас панівних еліт країни.

Скотт К. Фланаган визначає системну кризу як оскарження авторитету осіб, які приймають рішення, висловлене позалегальними засобами протесту в

масштабі, достатньому для того, щоб загрожувати здатності діючих осіб підтримувати порядок та продовження заняття владних ролей [43].

Він підкреслює, що, говорячи про системну кризу, він обмежує це визначення тими викликам, які загрожують конституції державного устрою, тобто. де встановлені правила гри щодо розподілу повноважень та винагород. Єдина відмінність між Вербою та Фланаганом полягає в тому, що Фланаган визначає виклики системі як «позаправні засоби протесту». такі як громадянська непокора, страйки, вбивства, саботаж, заворушення тощо. У цьому відношенні Фланаган відповідає Еккарту Ціммерману та Леонардо Морліно. Обидва у своїх моделях вказують на певний вид політичного насильства як на виклики, які можуть призвести до руйнування політичної системи [68]. Навіть якщо важливо шукати політичне насильство в кризових ситуаціях, і навіть якщо політичне насильство мало життєво важливе значення у випадках, коли демократичні режими зламалися після кризи, це здається недоречним

Криза зв'язується з поданням про те, що деякий механізм, що підтримує систему в стабільному стані, перестає нормально функціонувати і замінюється іншим, відповідальним за якісно нові процеси [20].

Криза в поданні зарубіжних палеонтологів, це подія в ході розвитку будь-якої системи, коли напруга досягає величини, достатньої, щоб виникла загроза корінного якісної зміни головних структур даної системи, але система зберігається, сприйнявши цей стрес і розподіливши його між своїми підсистемами [12].

У системних дисциплінах під кризою розуміється процес швидких, якісних змін в системі, що супроводжується перебудовою в структурної та функціональної організації з виходом системи або в стаціонарний режим, але в зміненому стані, або в катастрофу. З точки зору загальної теорії систем, криза має на увазі, перш за все, якісні зміни в системі - поява або зникнення елементів, відносин, законів композиції [43].

Так, стенфордська модель пропонує розглядати кризу з точки зору відразу чотирьох методологічних підходів — структурного функціоналізму, теорії соціальної мобілізації, теорії лідерства та теорії раціонального вибору [32]. Р. Козелок, підкреслюючи історичність кризи і його оціночно-прогностичне значення, вказує на зв'язок однієї з трактувань цього поняття з відсутністю легітимного політичного і соціального ладу [25].

Інституціоналістів, ретельно розглядають можливості так званої «Залежно від шляху» (path dependence), вказують, що кризу можна пов'язувати з «критичними розвилками» на цьому самому шляху — періодами «значущих змін», коли зростає невизначеність і кількість загроз, пов'язаних з ймовірною динамікою політичного розвитку [6].

Наприклад, С.Верба [19] або «стенфордці» [31], пояснюють вихід з кризи або превентивне ухилення від неї, як необхідність інновацій і змін; ця позиція протистоїть широко поширеній думці про те, що кризі повинна протистояти якась незмінна чи не статична «стабільність». У разі, якщо структурної або інституційної трансформації політичної системи, спрямованої на розвиток і адаптацію до змін «навколишнього середовища», не відбувається в керованій формі, система дійсно стикається з кризою, оскільки виявляється не в змозі справлятися з викликами та підтримувати соціальні зв'язки, статусні позиції та ролі. Уже згадана Стенфордська модель кризи, добре описана І.Ю. Окуневим, має на увазі, що «для політичної системи найголовнішим є підтримання необхідного рівня керованості» [16], і в цьому вона зобов'язана відповідати на зовнішні та внутрішні вимоги в збалансованому, синхронізованому режимі. У разі якщо система перестає відповідати висунутим вимогам і не виконує свої адаптивні функції, вона переходить в кризовий стан.

Це спрямовує нас до другого зауваженням: однією з найважливіших характеристик політичної кризи є сплеск політичного мотивованого насильства, яке, з одного боку, використається державними інститутами для

збереження status quo будь-якими доступними способами, а з іншого — є наслідком розмивання державної монополії на насильство — опозиція може використовувати крайні засоби для делегітимації й залякування влади. Цьому приділяють особливу увагу Л. Марліно та Е. Циммерман [21]. Вони вважають, що початкова криза нерозривно пов'язана із зовнішнім або внутрішнім тиском на політичну систему, що найчастіше виражається в ескалації насильства і виході останнього зі звичних кордонів державного контролю; Р. Йонга-Пін, провівши дослідження 98 держав за період 1998-2003 рр., Підкреслює нерозривний зв'язок політично мотивованого насильства та кризової нестабільності держави. Своєю чергою, деякі вітчизняні автори також справедливо відзначають, що сьогодні криза міжнародних відносин може виражатися в «максимумі масового насильства в заколотах, їх потиску, спробах сепаратизму» [3].

Без сумніву, зв'язок кризи з насильницькими діями простежується чи не інтуїтивно, і з усім тим при дослідженні кризи важливо не обмежуватись тим його виміром, пригаданим Р. Йонга-Пін, що характеризується як «агресія». «Не дивлячись на те що дослідження фокусуються на питаннях політичного насильства, жодне з них не вважає, що політична нестабільність обмежується цим єдиним виміром», - вказує він [11].

З цього випливає третій ключовий момент: наявні в політичній науці дослідження кризи припускають, що вона нерозривно пов'язана з такими обставинами, як «стиснення» часу, виділеного для прийняття і реалізації політичних рішень, і зростаюча ступінь невизначеності [23]. Р. Козеллек пише: «Криза сприймається як одноразовий, прискорювальний процес, в якому з деструкції існуючої системи народжується і розвиваються нові ситуації» [40]. Це необхідні, але звичайно ж не достатні ознаки кризи — певна задача або програма може припускати та високий ступінь невизначеності, і обмеження в часі, але кризовими симптомами вони стають лише тоді, коли є суміжними з факторами, розглянутими раніше. Алмонд, Мундт і Фленаган так описують

цей аспект кризової ситуації: по суті, дисфункціональний стан політичної системи пов’язаний неузгодженістю «попиту» (політичних очікувань і запитів) і «пропозиції» існуючих структур, а загострення цієї неузгодженості ініціюється суб'єктивною переконаністю учасників в тому, що невідповідність не може бути дозволено в рамках status quo. Ця переконаність забезпечує не тільки відхилення системи від раніше виділених пріоритетних цілей, але і розпад існуючих підстав співвідношення та ідентифікації себе з наявною системою політичних відносин.

Політолог-теоретик Ф.Герман підкреслює, що кризу непросто відрізнити від інтенсивної політичної динаміки: так, цілком справедливо уявлення про «стрімкість» кризових явищ, що перешкоджає адекватному відтворенню системи в її основних параметрах, але, по суті, дослідник виявляється перед питанням, що є «нормальним» рівнем динаміки та розвитку. Однак тут повторюється ситуація: сама по собі висока швидкість політичних змін не є визначальним елементом кризи, проте в сусідстві з іншими обставинами вона дійсно має значення.

Політична криза — вища точка соціальної напруги, загального невдоволення діяльністю політико-владних структур. Політична криза зображає різке загострення соціально-політичних протиріч, суспільних відносин, незадоволення мас правлячих еліт країни [19].

Іншими словами, політична криза можна охарактеризувати як перерву в функціонуванні будь-якої системи з позитивним для неї чи негативним результатом.

Політичні кризи можна розділити на зовнішньополітичні та внутрішньополітичні.

Зовнішньополітичні кризи обумовлені міжнародними суперечностями та конфліктами та зачіпають декілька держав.

Внутрішньополітичні кризи — це:

- Криза уряду — стан, коли уряд втрачає довіру суспільства та авторитет, а місцева та виконавча влада не виконує домовленостей з урядом.
- Криза парламенту — зміна співвідношення сил у парламенті, коли законодавча влада не виконує волю суспільства.
- Конституційна криза — припинення дії основного закону держави. Прийняття рішень всупереч Конституції;
- Національна криза — ситуація коли перераховані кризи призводять до масштабних акцій протесту громадян, та кардинальної зміни влади.

Політичні конфлікти та кризи співвідносяться таким чином, що конфлікт може бути початком кризи та криза може служити підставою конфлікту. Конфлікт за часом і протяжності може охоплювати кілька криз, і сукупність конфліктів може становити зміст кризи.

Етапи кризи:

Попередження і оцінка ризиків. Яким би важливим не було визначення ризиків та планування способів мінімізації їх наслідків, не менш важливо створити системи моніторингу, які можуть давати ранні попереджувальні сигнали про будь-яку прогнозовану кризу. Ці системи раннього попередження можуть приймати самі різні форми і сильно відрізнятися в залежності від виявлених ризиків[78].

Деякі системи раннього попередження можуть бути механічними або електронними. Інші системи раннього попередження можуть складатися з фінансових показників. Наприклад, організація може очікувати суттєвого падіння доходів, відстежуючи ціни на акції своїх клієнтів.

Ключем до ефективного передкризового планування є залучення якомога більшої кількості зацікавлених сторін. Таким чином, всі області системи публічної політики представлені в процесі ідентифікації та планування ризиків. До складу корпоративних груп кризового реагування часто входять представники юридичного, кадрового, фінансового та операційного персоналу

організації. Також прийнято вказувати того, хто буде працювати в якості кризового менеджера [73].

Антикризове реагування та управління. Коли виникає криза, кризовий менеджер несе відповідальність за керівництво реагуванням організації відповідно до встановленого плану кризового управління. Кризовий менеджер зазвичай також є особою, якій доручено спілкуватися з громадськістю.

Посткризове ведення і вихід із кризи. Після того, як криза вщухне і політика почне повертатися в нормальне русло, кризис-менеджер повинен продовжити зустрічатися з членами групи кризового управління, щоб оцінити прогрес зусиль по відновленню. У той же час кризовий менеджер повинен буде надати найсвіжішу інформацію ключовим зацікавленим сторонам, щоб тримати їх у курсі поточної ситуації.

Це важливий комплекс завдань. Антикризове управління безпосередньо впливає на життя громадян і благополуччя суспільства. Коли виникають уразливості і погрози адекватно оцінюються і усуваються, деякі потенційно руйнівні непередбачені обставини просто не відбуваються. Однак неправильне сприйняття і недбалість призводять до виникнення криз. Коли політики добре реагують на кризу, збиток обмежений; коли вони зазнають невдачі, вплив кризи зростає.

Загалом, криза має розглядатись, як важка форма соціальної нестабільності. Серед основних критеріїв якої: масштаби, ступінь залученості в процес, сфера в якій виникає криза. А головне, характер вразливості системи, що впершу чергу пояснює наявність кризи.

Розглянувши питання кризи, не можемо залишити поза увагою визначення антикризового управління, та його роль у публічній сфері.

Під час кризи громадяни дивляться на своїх лідерів: президентів, міністрів, регіональних - мерів, місцевих політиків і голів адміністрацій, державних менеджерів і вищих державних службовців. Ми очікуємо, що політики допоможуть запобігти загрозі або, принаймні, мінімізують збиток від

нинішньої кризи. Вони повинні вивести нас з кризи, повинні пояснити, що пішло не так, і переконати нас, що цього більше не повториться.

Криза може виникнути в результаті непередбачуваної події або непередбачених наслідків якої-небудь події, що вважалося потенційним ризиком. У будь-якому випадку кризи майже завжди вимагають швидкого прийняття рішень, щоб обмежити шкоду організації [64].

Характер потенційних збитків варіюється в залежності від характеру кризи. Однак в більшості випадків криза може вплинути на здоров'я або безпеку, економіку держави, репутацію. Руйнівна пожежа може стати кризою, який поставить під загрозу фінанси організації. Однак, якщо пожежа відбувається в робочий час, пожежа також може поставити під загрозу здоров'я і безпеку, оскільки співробітники можуть опинитися в небезпеці.

Антикризове управління прагне мінімізувати збиток, заподіяний кризою. Однак це не означає, що управління кризою - це те ж саме, що і реагування на кризу. Навпаки, кризове управління - це комплексний процес, який реалізується на практиці ще до того, як криза станеться. Практики антикризового управління використовуються до, під час і після кризи [35].

Державна влада і система державного управління, як і будь-яка організація, вони також схильні до криз. Криза державного управління характеризується нестабільністю, разбалансірованістю діяльності політичних інститутів, зниженням рівня керованості соціальноекономічними процесами, загостренням політичних конфліктів, наростанням критичної активності мас. Одним з основних напрямків усунення криз державного управління є проведення реформ.

Антикризове управління можна розглядати як засіб збільшення ефективності діяльності інститутів влади. Саме тому необхідні іноваційні інструменти перешкоджання та подолання кризи[50].

Антикризове управління - це сукупність методів, прийомів, що дозволяють розпізнавати кризи, здійснювати їх профілактику, долати негативні наслідки, згладжувати протягом кризи [12].

Технологія антикризового управління включає в себе ряд послідовних кроків по реалізації механізму впливу на систему з метою попередження, пом'якшення та подолання криз різних типів. Менеджеру з антикризового управління важливо мати системне бачення, вміти цілком охопити поглядом ряд взаємопов'язаних проблем, які, наприклад, можуть привести організацію до банкрутства, або різко погіршити соціальне становище людей [73]. Професор А.Г. Грязнова в книзі "Антикризовий менеджмент" [30] характеризує антикризове управління, як систему управління підприємством, яка має комплексний, системний характер. Вона спрямована на запобігання або усунення несприятливих для бізнесу явищ за допомогою використання всього потенціалу сучасного менеджменту, розробки і реалізації на підприємстві спеціальної програми, що має стратегічний характер, що дозволяє усунути тимчасові труднощі, зберегти і примножити ринкові позиції за будь-яких обставин, спираючись в основному на власні ресурси [62].

Антикризова стратегія і відповідні їй програми, плани і дорожні карти детерміновані тим, що криза - це епоха, що потребує нерідко неординарних рішень і кардинальних перетворень, заснована на системному переосмисленні сформованих понять і стали давно звичними діями. Перш за все на основі всебічного аналізу причин кризових тенденцій - ентропії зовнішнього середовища, негнучкості політично-управлінського процесу, дефіциту ресурсів, ризикованості нововведень, організаційної атрофії, прихильності до бюрократичних методів управління [47]. Розуміння цього для нас особливо важливе, якщо врахувати недостатню ефективність сформованої в країні системи державного управління. Робота державного апарату повинна бути на порядок більш гнучкою і якісною, здатною не допускати неконтрольований розвиток ситуації. Необхідний новий рівень інтеграції заходів стратегічної дії

і більш кількісний аудит соціально-економічних ризиків, прогнозний розрахунок і відповідним чином збудований процесуальний механізм прийняття і реалізації управлінських рішень.

Якщо основними пріоритетами планів кризових періодів кінця дев'яностих - другої половини нульових років були завдання захисту від кризового шоку, збереження життєздатності фінансово-банківської системи, зниження ризиків та збільшення людського потенціалу, то нинішніми планами забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку передбачається новий пакет заходів. Вони стосуються:

а) диверсифікації економіки;

б) оздоровлення инвестиційного клімату;

в) подолання структурних перекосів;

г) оптімізації бюджетних витрат;

д) стимулювання конкуренції [32].

Сутнісними ознаками кризи державного управління є наступне: - загострення економічних і соціальних конфліктів, що набуває яскраво виражений політичний характер, бо вимоги і запити адресуються структурам влади для зрівняння політичного курсу, стратегії і методів управління;

- нездатність державної влади керувати конфліктами що розростаються, регулювати соціально-економічні процеси і відносини колишніми традиційними методами; внутрішня і зовнішня державна політика все більше проявляється як «зігзагова», як політика страху [17];

- втрата балансу структурно-функціональної системи управління та політичних інститутів влади, розрив взаємодії, конструктивних зв'язків з навколишнім середовищем; крах легітимності державної влади; напружений стан суспільства, що загрожує політичною катастрофою [17].

Криза державного управління, перш за все, відображає неможливість співіснування старої, консервативної політичної системи, органів державної влади та нових, пасивних соціально-економічних течій в суспільстві. В умовах

кризи державного управління знижується керованість в соціальноекономічній системі, загострюються політичні конфлікти, руйнуються взаємозв'язки між адміністративними одиницями, управління набуває незбалансований характер, загострюються протиріччя в суспільстві [49].

Відповідно до теорії систем, в кризі державного управління також може бути виділено 4 етапи:

1) конфлікти дозрівають в надрах зовні цілком стабільної структури суспільства, де з'являються передумови і можливості їх відкритого прояву;

2) компромісне вирішення конфліктів вичерпало свої можливості, державні структури, форми і методи управління не відповідають новому стану соціально-економічної системи;

3) загострення кризи і виникнення передумов до його гальмування. На цьому етапі завершується делегітимізация системи. Існують протизаконні в рамках старої системи процеси набувають масового характеру, розпадаються старі владні і політичні структури, владні органи втрачають можливість управління. 4) відбувається формування нових цілей системи і шляхів їх досягнення, з'являється усвідомлення можливості виходу з кризи, розробляються програми подолання кризи, формується стратегія і тактика досягнення цілей, розвивається природна тенденція соціальної системи до самозбереження, активізується розробка і впровадження програм виходу, формуються нові правила гри; відбувається легітимізація і інституціалізація системи [12].

Системна криза державного управління означає, що основний компонент суспільства — технічний базис.

У переліку пріоритетних напрямків вперше чергу мають стояти такі антикризові дії:

1. Оптимізація податкового та митного режимів, ослаблення фіскального тиску на бізнес, формування бюджету з урахуванням пріоритетних державних проектів, істотна фінансова підтримка.

2. Більш суворе ставлення до принципів та норм антимонопольного законодавства, гнучке правове забезпечення ринкової конкуренції, технологічне, в тому числі екологічне переозброєння виробництва, особливу увагу варто приділяти питанням зростання продуктивності праці.

3. Диверсифікація економіки, підвищена увага галузям, які позиціонуються в якості ключових точок зростання. Основа: стратегічне програмно-цільове планування, стимулювання інноваційного розвитку, підвищення ефективності корпорації з підтримки малого, середнього та малого бізнесу, підтримка експорту несировинної продукції.

4.Оптимізація банківської системи, централізація банківського надзору, таргетування інфляційних процесів. Причому не тільки і не стільки шляхом нарощування зарубіжних запозичень і капіталізації з державних резервів, скільки шляхом оптимізації реєстру системно значимих банків, санкцій, позбавлення ліцензій. Йдеться про формування більш «ефективних інститутів управління коштами», створення мережі лізингових центрів, забезпечення єдиного підходу до вирішення питань ліквідації, ліцензування та санкцій у всіх секторах фінансового ринку країни.

5. Скорочення бюджетних витрат, перекриття каналів соціально, а тим більше корупційно організованих витрат, припинення кредитування інших країн і зарубіжних корпорацій при паралельній активізації співпраці в форматі зон вільної торгівлі.

6. Офшоризація економічних відносин, заборона компаніям, зареєстрованим в іноземній юрисдикції, користуватися ресурсами державної підтримки.

7. Зняття проблеми незбалансованості регіональних бюджетів, введення фіксованих процентних ставок по дотаціям, більш суворе виконання принципів міжбюджетних та міжвідомчих відносин. Істотні заходи передбачаються в частині скорочення кількості регіонів, які перебувають в зоні підвищеного кризового ризику, створення територій випереджаючого

розвитку і економічного зростання, перетворення мономіст з депресивних індустріальних зон в території нових можливостей [51].

8. Реалізація дієвих заходів щодо протидії корупції, насамперед у частині посилення контролю за доходами, видатками і суспільством, посадовими особами і членів їх сімей, по скороченню розриву між доходами керівників і оплатою праці підлеглих. Особлива увага - антикорупційному очищенню правоохоронних органів, системам закупівель для державних і муніципальних потреб, освіти та охорони здоров'я.

9. Оновлення механізму державного управління, наближення його до стандартів системи «нового державного адміністрування»: орієнтація на цілі економічного зростання і соціально-державного, формування єдиного механізму податкового, та фіскального контролю, руйнування всього того, що знижує якість державного адміністрування: популізм, «діловий туризм», заплутаність процедурно-процесуальних технологій, недосконаліть контролю і нагляду. Переміщення від ситуаційного вирішення проблем до створення інститутів, які гарантують вирішення такого роду проблем в автоматичному режимі [51].

Одним з напрямків усунення криз державного управління є проведення реформ. Реформа - це глибоке перетворення політичних, економічних і соціальних відношень, що проводиться державною владою з метою якісного оновлення системи державного управління. Реформи здійснюються як еволюційний розвиток суспільства, з опорою на традиції, що склали державно-громадські підвалини, це перетворення прогресивно-консервативного характеру, коли частина «минулого» зберігається не заради минулого, але заради майбутнього [24].

Упорядкуванню конфліктів органами державної влади та управління сприяє правове забезпечення їх діяльності, встановлення демократичної процедури законотворення, завдання всіх державних органів в рамках і на основі закону, дотримання правових процедур вирішення суперечок, що

становлять фундаментальну основу і вектор руху громадськості, політичної системи до правової держави, цивілізованому принципу верховенства права.

Не менш важливим засобом профілактики кризових ситуацій є впорядкування правового статусу державних органів, інших інститутів політичної системи, включаючи партії, громадські організації та рухи, а також місцеве самоврядування; конкретизація правових повноважень різних учасників громадської діяльності; коригування і розвиток їх взаємних зв'язків [27]. Однак правові норми при всій їх значимості не можуть бути абсолютними варіантами конструктивної і оперативної взаємодії різних гілок державної влади.

Тому поряд з правовими важливу роль відіграють і політичні норми - правила відносин, які не мають юридичного характеру, різного роду усні і письмові домовленості і угоди між політиками. Політика як процес і діяльність реального владарювання, державного управління задля уникнення кризових ситуацій повинна підкорятися політико-правовим нормам і адміністративно-політичній етиці, сенс якої зводиться, перш за все, до дотримання всіма учасниками політичного процесу і керуючих наслідків певних «правил гри».

Слід визначити основні види ефективності антикризового управління.

Першою варто виділити суспільну ефективність, що оцінюється на рівні певної ситуації, процесу комунікації суспільства з владними структурами, а також може бути здійснена на місцевому.

Наступна, фінансова ефективність. Характеризується співвідношенням між виділеними ресурсами та отриманими результатами. Включає в себе соціальні наслідки для суспільства та влади [82].

Ефективність антикризового управління можна виявити за допомогою таких показників як: позитивна динаміка в фінансовому стані структурних підрозділів влади, покращення управління за вказаний проміжок часу, налагоджена робота між гілками влади, що позитивно впливає на політичний стан в країні та економічне зростання [80].

Методи антикризового управління на рівні державного регулювання включають: вироблення нормативних, законодавчих актів, визначення спрямованої фінансової і соціальної політики, сприяння малому бізнесу, інноваційної активності підприємств та конкурентоспроможності країни на світовому ринку. На рівні менеджменту організації антикризове управління - це розробка стратегій, що дозволяють досягати конкурентних переваг на ринку з урахуванням ризиків; формування антикризової команди менеджерів і реалізація програми по виходу з кризи; проведення заходів, спрямованих на залучення фінансових ресурсів в організацію і реструктуризація кредиторської заборгованості; своєчасне вирішення конфліктів і вибір оптимальної кадрової політики, проведення реорганізації на складному етапі банкрутства.

Антикризове управління має два аспекти. Технічний аспект відноситься до здатності державних інститутів і державної політики протистояти загрозам. Але є і політичний аспект: управління кризами - це дуже спірна і дуже політична діяльність. Поєднання цих параметрів перетворюється в п'ять найважливіших завдань кризового управління: осмислення, прийняття рішень, осмислення, завершення і навчання [62].

Визнання і розуміння криз. Здається, що криза є простою проблемою, яку можна швидко вирішити при правильному підході: як тільки вона стає очевидною, кризові менеджери повинні вжити заходів для усунення наслідків. Однак насправді все набагато складніше. Більшість криз не відбувається одразу масштабним сплеском, вони є продуктом ескалації. За слабкими, неоднозначними і суперечливими сигналами особи, що визначають політику, повинні визнати, що розвивається щось незвичайне. Вони повинні оцінити загрозу і вирішити, в чому полягає криза [68].

Антикризовим менеджерам часто буває важко впоратися з цим завданням. Приголомшливі темпи, неоднозначність і складність кризи можуть легко перевершити звичайні методи оцінки ситуації. Стрес і організаційні

проблеми можуть ще більше погіршити здатність розпізнавати і розібратися в кризі.

Певні категорії громадян розробили такий режим обробки інформації, який дозволяє грамотно працювати в умовах кризи. До таких категорій можна віднести військових збройних сил, працівників ЗМІ, командирів установ надзвичайних ситуацій та поліції. Деякі організації виробили активну культуру пошуку проблем в своєму середовищі. Ці організації розвинули здатність до ретельної та швидкої обробки інформації в стресових умовах [71].

Під час кризи уряду і державні установи повинні вирішити критичні питання. Їх може бути багато видів. Це схоже на звичайну політику, за винятком того, що в умовах кризи відмінності між попитом і пропозицією державних ресурсів набагато більше, ситуація залишається неясною і нестабільною, а час на роздуми, консультації та прийняття рішень сильно обмежена. Кризи також ставлять уряду і лідерів перед проблемами, з якими вони не стикаються щодня, наприклад, з розгортанням збройних сил, застосуванням смертоносної сили або радикальним обмеженням громадянських свобод.

Зрештою, кожне рішення повинно виконуватися безліччю організацій; ефективне впровадження вимагає, щоб ці організації працювали разом. Змусити державну бюрократію адаптуватися до кризових обставин – задача непроста, а дехто каже, що це неможливо. Більшість громадських організацій спочатку створювалися для ведення повсякденної діяльності відповідно до такими цінностями, як справедливість, законність і ефективність. Однак управління кризою вимагає гнучкості, імпровізації, надмірності і порушення правил [29].

Припинення кризи. По-перше, цей процес вимагає переходу від аварійного режиму до звичайного і скорочення операцій з кризового управління. На стратегічному рівні це також вимагає надання звіту про те, що сталося, і отримання визнання цього звіту. Ці два аспекти виходу з кризи різні,

але на практиці часто тісно взаємопов'язані. Уряд має відновити необхідну легітимність для виконання своїх звичайних функцій. Лідери не можуть домогтися цього за допомогою одностороннього указу, навіть якщо вони мають формальним мандатом на припинення криз в юридичному сенсі. Жести формального завершення можуть слідувати за настроєм спільноти, але ніколи не вести його. Передчасне закриття може навіть мати неприємні наслідки. Звинувачення в недооцінці і приховуванні швидко з'являються в атмосфері суспільної думки, яка все ще перебуває на межі [67].

Суперечки про те, хто несе відповідальність за управління кризою, можуть легко перерости в гру зі звинуваченнями з упором на виявлення та покарання винних, а не на дискурсивні роздуми про повний спектр причин і наслідків. Завдання лідерів полягає в тому, щоб впоратися з політикою відповідальності за кризу, не вдаючись до недостойних і потенційно приреченим на провал захисних тактик уникнення провини.

Кризові лідери можуть бути компетентними і сумлінними, але одне це мало що говорить про те, як будуть оцінюватися їх дії після закінчення кризи. Політики і агентства, які не виконали свої обов'язки до або під час критичних етапів, можуть добре впоратися з наслідками кризи, тим самим запобігаючи втрати своєї репутації, автономії і ресурсів. У криз є переможці і переможені. Політична і правова динаміка процесу підзвітності визначає, які учасники кризи і де в кінцевому підсумку виявляться.

Криза пропонує масу потенційних уроків для планування дій в надзвичайних ситуаціях і підготовки до майбутніх криз. Можна було б очікувати, що всі учасники вивчать ці уроки і звернуть їх назад в організаційну практику, політику і закони. Однак це трапляється не завжди. Моделювання уроків - один з найбільш недоопрацьованих аспектів антикризового управління. Крім когнітивних та інституційних бар'єрів на шляху до навчання, витяг уроків обмежується роллю цих уроків у визначенні впливу, яке кризи надають на суспільство.

Кризи стають частиною колективної пам'яті, джерелом історичних аналогій для майбутніх лідерів. Зображення кризи як продукту невдач в запобіганні і передбаченні змусить людей переосмислити допущення, на яких грунтувалися колишні політики та системи правил. Інші зацікавлені сторони можуть скористатися уроками, щоб відстоювати заходи і політичні реформи, які відкидаються діючими лідерами. Таким чином, лідери дуже зацікавлені в управлінні процесом зробити висновки на політичній та бюрократичній аренах. Найважливіше завдання тут полягає в тому, щоб вплинути на потік зворотного зв'язку, який породжує кризу, в уже існуючі політичні мережі та громадські організації.

Визначення категоріального апарату дає змогу краще виявити проблематику обраного дослідження, визначити інститути та критерії політичної кризи. Отже, ми визначили важливі критерії кризи: функціональні протиріччя, структурні та системні. Перші визначаються функціональним крахом механізмів управління суспільством, методи роботи органів державної влади, що не відповідають зовнішнім та внутрішнім умовам публічної політики. В такому випадку ефективним може стати реформування, здатне вдосконалити механізми. Стуктурні протиріччя є певними суспільні норми, яких не притримуються інститути влади. В такі моменти ймовірною стає криза владних структур та легітимності, що призводить до соціальних конфліктів. І останнім критерієм ми визначили системні протиріччя. Основою ознакою яких є конфлікт інтересів між інститутами влади. Причиною є активність або пасивність одного з інститутів, що призводить відсутності діалогу, а згодом може підірвати довіру влади, що провокує перші два критерії криз.

Таким чином методологія дослідження проблеми конструювалась на підставі поєднання різних методологічних підходів, які дозволили нам дослідити проблему специфіки антикризового управління в публічній сфері з різних сторін. Так, антикризове управління розглянуто як систему, яка має наступні структурні елементи, такі як: реструктуризація, менеджмент, ризик-

менеджмент, управління, аналіз ситуації. Усі елементи мають спільну мету: забезпечення міцного політичного становища.

За типом політична система реактивна. Вирішення криз в публічному управлінні – це реакція на фактори впливу. Система проста, тому доречним буде використати мережевий підхід, за типом мережа – плюралістична.

За допомогою синергетичного підходу розглядається як система в якій, через виникнення кризових ситуацій періоди сталого розвитку заміняються зонами біфуркації після яких виникає спектр альтернатив політичного розвитку.

Антикризове управління це структурна біфуркація, оскільки серед альтернативних сценаріїв розв'язання криз, існує один, що має на меті лише структурну перебудову політичної системи без втрати функціональних особливостей.

Структурний-функціоналізм пояснює антикризове публічне управління, як структурний елемент регулятивної системи, що утворює сукупність політичних норм, за допомогою яких здійснюється регулювання політичних відносин. Застосовується для аналізу можливих наслідків та врегулювання політичних криз.

Методологія синергетики розглядає систему в якій, через виникнення кризових ситуацій періоди сталого розвитку заміняються зонами біфуркації після яких виникає спектр альтернатив політичного розвитку.

Антикризове управління це структурна біфуркація, оскільки серед альтернативних сценаріїв розв'язання криз, існує один, що має на меті лише структурну перебудову політичної системи без втрати функціональних особливостей.

РОЗДІЛ 2 КРИЗОВІ СИТУАЦІЇ В СТАБІЛЬНИХ І НЕСТАБІЛЬНИХ СИСТЕМАХ. СПРОБИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Кризові ситуації надзвичайно показово перевіряють стабільність політичних систем, оскільки вони пред'являють надзвичайні вимоги до політичного керівництва, а також до структури та процесів системи. Оскільки якість політичного лідерства часто має вирішальне значення, ті системи, які забезпечують методи відбору здібних лідерів і їх заміни, мають істотні переваги. Хоча лідерські якості не гарантуються ніякими методами відбору, вони з більшою ймовірністю будуть виявлені там, де існує вільна конкуренція за керівні посади. Наявність усталених методів зміни лідерів не менше, якщо не більше, важливо, оскільки результатом криз часто є ганьба лідерів, які перебувають при владі, і, якщо їх нелегко замінити, їх триваюче правління може дискредитувати весь режим. Також важливі стійкість і рішучість правлячої еліти. Часто говорять, що об'єднана еліта, твердо вірячи в справедливість своєї справи та вирішила використовувати всі заходи для збереження своєї влади, що не буде повалена. Більшість революцій почались не в період найбільшого гноблення, а тільки після того, як уряд втратив упевненість у своїй власній справі [35].

Інші умови виживання політичних систем пов'язані з ефективністю структур і процесів управління в задоволенні пред'явлених до них вимог. Політичні системи страждають від насильницького руйнування, коли канали комунікації не працюють ефективно, коли інституційні структури та процеси не в змозі вирішити конфлікти між вимогами та реалізувати прийнятну політику, і коли система перестає розглядатися як відповідальна окремим особам і групам, що пред'являє до неї вимоги. Зазвичай система зазнає невдачі протягом деякого часу, щоб задовольнити постійні та широко поширені вимоги; потім, піддаючись додатковим напруженням кризової ситуації, він не може підтримувати себе. Таким чином, революції та інші форми

насильницького колапсу рідко бувають раптовими катастрофами, а скоріше є результатом тривалого процесу, який досягає свого апогею, коли система найбільш вразлива [14].

Нестабільними політичними системами є ті, які виявляються уразливими до тиску кризи та розпадаються на різні форми внутрішньої війни. Фундаментальні причини таких невдач, мабуть, полягають у відсутності широко поширеного розуміння легітимності державної влади та відсутності деякої загальної згоди щодо відповідних форм політичних дій. Уряду страждають від найсерйозніших недоліків, коли їм доводиться управляти без згоди або коли легітимність режиму широко ставиться під сумнів. Це часто може відбуватися в системах, які пережили затяжну громадянську війну, роздираються напругою між різними національними або етнічними групами або в яких існують поділу по різко окресленому ідеологічним або класовим лініям. Проблема часто стає найбільш гострою, коли є претендент на престол, уряд у вигнанні, сусідня держава, співчуваюче справі повстанців, або якийсь інший об'єкт лояльності дисидентів. Якоюсь мірою також проблема легітимності стоїть перед усіма, хто встановленими режимами. Багато постколоніальні країни Африки та Азії, наприклад, зіткнулися з великими труднощами. Часто вони копіювали форму західних інститутів, але не могли реалізувати свій дух: еклектично запозичуючи західні політичні філософії та системи права, вони створювали конституційні рамки та інституційні структури, які не мали сенсу для їх громадян і не викликали лояльності або відчуття того, що уряд здійснює законні повноваження [16]. З проблемою легітимності як причини розпаду політичних систем тісно пов'язана відсутність фундаментального консенсусу щодо того, яке політична поведінка є прийнятним. Режиму пощастило, якщо існують добре налагоджені, відкриті канали політичних дій і встановлені процедури вирішення скарг. Хоча важливість таких «правил гри» полягає в тому, що вони дозволяють змінам відбуватися в основному мирним шляхом, стабільні політичні системи часто

демонструють дивовижну терпимість до потенційно насильницької форми політичної поведінки, таким як страйки, бойкоти та масові демонстрації [33]. Такі форми політичної поведінки не дозволені в системах, де немає узгоджених обмежень ролі насильства і де існує високий ризик того, що насильство може перерости в справжню війну. Якщо уряд не може розраховувати на широку підтримку мирних політичних процедур, воно повинно обмежити багато видів політичних дій. Таке обмеження, звичайно, ще більше гальмує розвиток відкритих методів участі громадян в політиці та підсилює напруженість між урядом і народом.

Поняття стабільності є багатовимірним, оскільки різні політологи та соціологи говорять про різні об'єкти та про різні властивості цих об'єктів. Термін політична стабільність застосовується до різних рівнів політичної системи, таких як громада, режим та влада, використовуючи термінологію Девіда Істона. По-друге, немає загальної згоди щодо власності, пов'язаної з політичною стабільністю. Для деяких авторів цей термін пов’язаний з відсутністю певної властивості, наприклад, насильством чи зміною, тоді як для інших авторів він пов’язаний з наявністю певної властивості, зокрема безперервності, довговічності, довговічності, витривалості, стійкості чи деяких інших термін, що означає тривале і безперервне існування. Таким чином, Гурвіц виділив не менше п'яти різних підходів до стабільності: відсутність насильства; державне довголіття / тривалість; існування законної конституції; відсутність структурних змін; та багатогранне суспільство [30. 449].

Політична стабільність є ілюстрацією нечіткості та плутанини існуючих досліджень політології щодо формування концепції, операціоналізмові та виміру. Поняття стабільності означає все, оскільки різні науковці намагаються виміряти ступінь політичної стабільності, присутньої в їхньому конкретному всесвіті. Хоча в більшості наукових досліджень існують варіанти спільної згоди щодо основного широкого значення цього терміну, де непорозуміння

рясніє через відсутність згоди щодо значення термінів, що використовуються для визначення стабільності, а також де бракує консенсусу щодо операціоналізму цих термінів [23].

Досліджуючи приклад Сполучених Штатів Америки, бачимо, що ще більше двох десятиліть тому Ніл Хау та Вільям Штраус заявили, що США вступили в четверту велику кризу національного життя. Першими двома були Американська революція і Громадянська війна, а третя сталася з 1929 по 1945 рік, коли країні загрожували економічний крах та війна. Згідно з їхньою теорією, ці критичні епохи відбуваються кожні 80 років [76].

Ворогом під час першої великої кризи, з 1774 по 1783 рік, була, звичайно, британська корона, яка відреагувала на опір колоній податків, та направила своє військо через океан ввівши військовий стан. Відчуваючи, що ці кроки позбавили їх прав і свобод відповідно до британської конституції, більшість колоністів почали війну.

Майже через століття дебати про рабство і громадянську війну, привели до поділу нації за регіональною ознакою. Кожна сторона підтримувала свою власну справу: підтримка Конфедерації і рабства на півдні, а також підтримка союзу і скасування рабства на Півночі і серед самих рабів. Обидві сторони боролися з однаковою метою і прихильністю. На Півночі Республіканська партія, яка виграла шість президентських виборів поспіль з 1860 по 1880 рік, була партією, яка виграла війну і зберегла союз. Війна допомогла інтегрувати групи іммігрантів, такі як ірландці і німці, в національне життя, тому що вони допомагали боротися з нею. На півдні, на жаль, новий білий правлячий клас з'явився в результаті реконструкції, примирившись з союзом, але присвятив себе збереженню присутніх переваги. Усередині кожної великої групи можна було визначити спільну мету.

Франклін Рузвельт, який вступив на посаду в 1933 році в розпал третьої великої національної кризи - Великої депресії, так само, як і будь-який демократично обраний лідер в історії, він розумів важливість залучення нації

в виконання великого завдання. Хоча американці, можливо, розходились в думках про те, як цього домогтися, всі погодились з тим, що відновлення економіки є головною метою. Протягом перших восьми років перебування на посаді він зосередився на збільшенні зайнятості, забезпеченні прав профспілок, забезпеченні соціального страхування і відновлення інфраструктури країни. Починаючи з 1940 року, він зосередився на підготовці до світової війни. І досяг успіху. В 1945 році Сполучені Штати були на межі перемоги над усіма своїми ворогами. Ще в 1968 році серед політичної еліти і серед більшості американців переважав широкий консенсус. Розуміючи це, Річард Ніксон пообіцяв об'єднати американців, зменшити насильство в сім'ях і покласти край війні у В'єтнамі. Він використовував ці заяви під час першого президентського терміну [12].

Сьогодні немає спільної мети на яку можна було б спиратися. Так, після виборів 2017 року, де Республіканська партія висунула президентом Дональда Трампа, він практично не мав зв'язків з керівництвом партії. Низький рейтинг прихильності кандидатів демонстрував те, що будь-якому з них буде дуже складно згуртувати опозиційних виборців після виборів. Незалежно від того, хто переможе, було очевидно, що вибори зроблять країну більш розділенною, ніж будь-коли.

Хоча можна виділити ряд факторів, які, очевидно, мають велике відношення до сучасного розвитку і змін у світових політичних системах — індустріалізація, зростання населення, «революція зростаючих очікувань» в менш розвинених країнах і міжнародна напруженість. Не існує узгодженої теорії, що пояснює причини політичних змін. Деякі соціологи слідували точці зору Аристотеля про те, що політична нестабільність зазвичай є результатом ситуації, в якій розподіл багатства не відповідає розподілу політичної влади, і повторили його висновок про те, що найбільш стабільним типом політичної системи є політична система, заснована на великий середній клас. Інші взяли марксистські теорії економічного детермінізму, які розглядають всі політичні

зміни як результат змін у способі виробництва. Треті зосередилися на правлячих елітах, їх складі та бачили у відчуженні еліти від маси першопричину революцій і інших форм насильницьких політичних змін.

Цікавим моментом, що демонструє середньостроковий тренд розвитку політичної ситуації в США, є спроба змістити фокус уваги громадськості на зовнішньополітичну діяльність. Це говорить про розуміння ними потенційної неконтрольованості та розуміння розвитку дискусії про внутрішній соціальноекономічний розвиток США. Але і перефокусування політичної дискусії на міжнародні питання також небезпечно, оскільки може викликати неконтрольовану хвилю обговорень корупційних і лобістських зв'язків американської еліти у світі, в тому числі на пострадянському просторі.

Очевидною стає криза всередині Республіканської партії де почався відкритий перехід частини її керівництва на антипрезидентські позиції, котрі гальмували неприйнятних кандидатур на пост кандидата в президенти США від Демократичної партії. Навіть ті республіканці, хто жорстко налаштований проти Дональда Трампа. не підтримають політика, висунутого на пост президента США від Демократичної партії в рамках нинішнього «соціалістичного» тренду. Це робить ситуацію в США виключно хиткою і залежить від випадковостей, в тому числі пов'язаних з подіями за межами США [19].

Криза американської партійної системи у своїй основі стає найбільш очевидним відображенням кризи в стосунках бізнесу і суспільства, коли раніше працювали механізми врахування взаємних інтересів через лобістську взаємодію різних угруповань в рамках стійких політичних і державних інститутів, що починають давати збої. Але такий стан речей може відбутися за умови ослаблення політичних інститутів, привести до виходу лобістської конкуренції з-під контролю з наслідками, як мінімум порівнянними з ситуацією в США почала 1970-х років [34].

Показником глибини системної кризи в США стає відсутність у протиборчому Дональду Трампу угруповань і у Демократичній партії в цілому реальної альтернативної економічної стратегії, хоча б і в форматі «повернення з корективами» до економічної лінії часів раннього Барака Обами з акцентом на відновлення низки соціальних програм. Це відбувається на тлі очевидного вигоряння консолідуючого потенціалу, що дає певні результати, але не настільки рішучі, як уявлялося раніше. Головним питанням розвитку ситуації в США стає те, наскільки швидко американська еліта зможе відновити надпартійний консенсус щодо базових основ подальшого розвитку США, особливо коли в країні розглядали реалізацію радикального сценарію розвитку політичної обстановки: виходу процесу імпічменту Трампа в практичну площину [26].

Історично нічого складного в процесах інституціоналізації для американської еліти немає, але в сьогоднішніх умовах це може спричинити загострення політичної боротьби та розпад існуючих лобістських систем, що буде кризою з точки зору управління інвестиційними процесами. У США зараз очевидний попит на суспільно-політичну, але не чисто партійну платформу, консолідуючу правоцентристські сили в еліті та суспільстві, створивши противагу лівого популізму, з яким на рівні публічної політики ні Трамп, ні консервативне крило американської еліти в цілому явно не змогли впоратися. Але навіть початкові фази формування подібної структури здатні викликати серйозну кризу в американській публічній політиці, набагато жорсткішу, ніж виникла у 2009 році через «Руху чаювання», що стала протестом проти «соціалізму Обами» [12].

Після виборів в США 2020 перед Америкою і світом постало два невідкладних завдання. По-перше, обраний президент Джо Байден повинен вести довгу важку боротьбу за відновлення внутрішньої політичної стабільності. По-друге, інші регіони світу повинні прокладати свої власні

шляхи глобального співробітництва, а не чекати повернення США до глобального лідерства.

В 2020 було яскраво продемонстровано глибоку кризу політики США. Федеральному уряду не вдалося повністю придушити пандемію COVID-19 - або навіть спробувати. У міру того, як 2020 рік наближається до завершення, щоденний рівень нових випадків наближається до 200 тис., що набагато перевищує попередні піки в квітні і липні. Протягом тижня з 15 по 21 листопада в США було зареєстровано майже 1,2 мільйона нових підтверджених випадків, у той час як в Китаї, було всього 86 нових підтверджених випадків, не дивлячись на те, що його населення більше ніж в чотири рази перевищувало населення США [33].

Також, США більше не може проводити президентські вибори у відповідності з основними демократичними стандартами. Хоча саме голосування було організованим та мало велику явку і прозорий процес підрахунку бюлетенів, вибори не привели до необхідного консенсусу за результатами. Трамп помилково і загально заявляв про свою перемогу в ніч виборів, а потім, коли Байден взяв на себе ініціативу по підрахунку бюлетенів поштою, Трамп нахабно заявив про масові фальсифікації на виборах без найменших підтверджуючих доказів. Проте, затвердження Трампа були підтримані високопоставленими членами Республіканської партії, провідними коментаторами в екосистемі правих ЗМІ, зростаючим числом груп в Facebook і шокуючим числом республіканців - 75% [41].

Події 2020 року - останнє доповнення до зростаючого списку американських політичних криз, як зовнішніх, так і внутрішніх. З 2000 року зовнішня політика США була в кращому випадку нестійкою. Війни під керівництвом або за підтримки США з 2000 року привели до політичних і гуманітарних катастроф в Афганістані, Іраку, Сирії, Лівії та Ємені. Два зовнішньополітичних успіхи Обами, приєднання до Паризької угоди з клімату

і переговори з ядерного угоди з Іраном в 2015 році, були скасовані Трампом, незважаючи на майже глобальну протидію.

Серед факторів, що лежать в основі десятиліть все частіше національних невдач, спостерігачі визначили ряд економічних, культурних і політичних тенденцій до виникнення криз у публічній сфері [47].

Першим слід розглянути швидкі технологічні зміни. Швидкий перехід до цифрової епохи в США розділив американське суспільство. Визначну роль у цьому отримала освіченість громадян. Виникла величезна і зростаюча криза між професійним класом, що складається з тих, хто має ступінь бакалавра або вище, більшість з яких зазнали зростання доходів і рівня життя, і працівниками зі середнім ступенем, які, як правило, страждали від падіння заробітку. втрати права викупу заставних і вплив автоматизації на ринок праці.

Наступна проблема, яка викликає кризу в системі Сполучених Штатів Америки — Білий люфт. США знаходяться в довгостроковому переході від переважно протестантської нації, де де-юре і де-факто дискримінація переважала до 1960-х років, до нації, в якій люди нарешті завойовують цивільні права. З 1970-х років це часто призводило до лютої реакції. Барак Обама представляв авангард нового багаторасового суспільства, а Трамп викликав особливо жорстоку реакцію. Протягом декількох тижнів після виборів Трамп відкрито і нахабно закликав членів республіканської виборчої комісії не підтверджувати голоси в основному афроамериканців з Детройта [51].

Наступною проблемою є плутократія. Політичний глухий кут послужив інтересам найбагатших американців, які отримують вигоду від найбільшої передачі багатства від бідних і середнього класу до багатих за всю історію людства, будучи впевненими в тому, що політична зупинка утримає їх від нових федеральних податків. Плутократії сприяли послідовні рішення Верховного суду, які дозволяли необмежену кількість анонімних пожертвувань на виборчу кампанію. За оцінками, на вибори 2020 роки було

витрачено 14 мільярдів доларів, причому кожну партію підтримали десятки мільярдерів

Третім фактором можемо визначити застарілі політичні інститути. Довговічність політичних інститутів - палиця з двома кінцями. Ядро конституційної системи США сходить до 1787 році. Воно включало в себе дисфункціональні аномалії, такі як Колегія вибірників, голосування за принципом «перший минулий пост» в одномандатних виборчих округах і надмірно впливовий президент. Ці інститути тепер вбудовані в політичну систему США, навіть якщо вони призводять до надмірної переваги голосів з малонаселених штатів, двопартійної системи, яка сильно спотворює уявлення громадської думки, автократичної виконавчої влади, майже вмираючого Конгресу, і Верховний суд, озброєний основними політичними партіями.

Останнім фактором, що лежить в основі національних проблем стали соціальні медіа. Маршалл Маклюен мав рацію в тому, що фундаментальні зміни в засобах комунікації змінюють політику і культуру. Радіомовлення і масові газети привели до зростання зв'язків з громадськістю, ЗМІ реклами і високо персоналізованої політики за допомогою масової комунікації. Нові соціальні мережі привели до розпаду єдиного національного дискурсу і повсюдного спотворення реальності. З такою кількістю «правд», як в групах Facebook, згода по основних фактів, а тим більше з приводу того, що вони означають, звалилася [51].

В системі США президент може багато зробити без законодавства у вирішенні та подоланні кризи у публічному просторі. Трамп керував усією своєю зовнішньою політикою, включаючи торгівлю та санкції, майже без будь-якої участі Конгресу, і Байден, безсумнівно, буде управляти своїм декретом, певною мірою, в деяких областях. Однак у цієї практики є кілька серйозних недоліків. По-перше, це автократизм. По-друге, одні тільки розпорядження виконавчої влади зазвичай не забезпечують федерального фінансування, а тільки регулюють зміни. По-третє, укази виконавчої влади

легко скасовуються наступним президентом, і тому вони не пов'язують майбутні уряди і не сприяють необхідним довгостроковим змінам в інвестиціях в бізнес [81].

Завдяки індивідуальності і прагматичному баченню політики Байден має навички, щоб заручитися такою підтримкою. Питання в тому, чи зможуть сьогоднішні глибоко розділені американці відродити здатність працювати разом для досягнення спільної мети.

Байдену доведеться переконати консервативних виборців з робочого класу в тому, що боротьба з COVID-19, більш доступне медичне обслуговування, більш високі податки для багатих і зниження студентської заборгованості - це політика, призначена для людей і їх сімей, а не націлена виключно на демократів. Партійні округи яких ці виборці уникають. Щоб домогтися міжпартійної підтримки, Байден повинен продавати інклюзивність соціал-демократичної політики, а не покладатися на заклики, засновані на ідентичності [43].

Байден також повинен переконати більше виборців в тому, що перехід на поновлювані джерела енергії і відмова від викопного палива принесе аналогічне благо для всієї країни. На щастя, більшість штатів США, як демократичні, так і республіканські, володіють величезним невикористаним потенціалом вітрової та сонячної енергії.

Тобто, виходом з кризи називають рух світової економіки в бік рівноваги з урахуванням вимог мегаекономіка. Традиційні підходи стимулювання пропозиції та попиту не в змозі забезпечити прискорений економічний розвиток. Необхідні глобальні зміни наднаціонального управління спільною економікою і фінансовим ринком.

На політичний ризик впливає прийняття законів, недоліки лідерів та підйом народних рухів - словом, усі фактори, які можуть політично стабілізувати або дестабілізувати країну. Значимість будь-якого даного ризику, звичайно, залежить від контексту інвестиційного рішення. Менеджер

котрий турбується про події, які можуть перенести ринки завтра, тоді як лідер корпорації, яка будує завод, потрібен ширший погляд. Така ж ситуацій в публічній сфері. Стратеги, які оцінюють ринки, що розвиваються, повинні бути особливо пильними. Адже насправді, ринок, що формується, можна визначити як державу, в якій політика має значення принаймні настільки ж, наскільки економіка.

В умовах очевидної кризи публічної політики в США найважливішим питанням для американської еліти стає формування нової організаційної платформи для консолідації «здорових» сил, гравців та інституційних елементів політичної системи США і бізнесу, не втягнутих безповоротно в «війну компроматів» і де зберігають свободу політичного маневру. На політичний ризик впливає прийняття законів, недоліки лідерів та підйом народних рухів - словом, усі фактори, які можуть політично стабілізувати або дестабілізувати країну. Значимість будь-якого даного ризику, звичайно, залежить від контексту інвестиційного рішення.

Менеджер котрий турбується про події, які можуть перенести ринки завтра, тоді як лідер корпорації, яка будує завод, потрібен ширший погляд. Така ж ситуацій в публічній сфері. Стратеги, які оцінюють ринки, що розвиваються, повинні бути особливо пильними. Адже насправді, ринок, що формується, можна визначити як державу, в якій політика має значення принаймні настільки ж, наскільки економіка. Але навіть ті підприємства, які працюють лише у розвинутих країнах, повинні враховувати політичний ризик у своїх сценаріях планування.

Корпорації, які інвестують у такі країни з нестабільною системою, як Зімбабве, М'янма та В'єтнам, вже давно зрозуміли, як політичний ризик впливає на їх суть. Насправді, історично склалося так, що найкращий аналіз політичного ризику у світі бізнесу походить від транснаціональних корпорацій, які мають цілі відділи, присвячені цій темі. Але сьогодні будь-яка

компанія, яка працює на зовнішніх ринках, потребує ранньої, точної інформації про політичні події. Цьому є чотири основні причини.

Зовнішньоекономічні.

Міжнародні ринки взаємопов'язані як ніколи раніше. Поштовхи після шоку на ринку в Аргентині швидко відчуваються в Бразилії та Венесуелі, але вони також можуть вплинути на Таїланд. У 1997 р. зникнення капіталу з Південно-Східної Азії вразило ринки світу. Якщо швидко зростаюча економіка Китаю впаде в рецесію, вплив на Чилі, Росію, Індію та США буде вимірним протягом кількох годин. Політичні рішення Китаю сьогодні матимуть значні довгострокові наслідки для його ринків. Компанії, які в будьякій точці світу виявляють, що Китай веде бізнес, ігнорують ці рішення на свій страх і ризик [38].

Економічні. Зростання тенденції офшорингу.

Підприємства перекладають деякі види діяльності в країни, де робоча сила дешева, але робоча сила дешева з певних причин. У таких країнах, як Індія, встановлений пункт офшорингу та Кенія - країна, що розвивається, умови життя робітничих класів можуть бути суворими, і існує більша загроза виникнення політичних криз у публічному просторі, ніж у розвинених країнах з їх великим, відносно процвітаючим середнім класом. Офшоринг також представляє інші ризики. Наприклад, китайський уряд ніяково ставиться до прав інтелектуальної власності і демонструє ознаки посилення. Компаніям, які переміщують виробничі та інші функції, може бути важко захистити деякі з своїх найцінніших інтелектуальних активів [44].

Також слід зазначити, що дедалі більше залежить від енергетики держав, яких турбує значна політична криза - серед них Саудівська Аравія, Іран, Нігерія, Росія та Венесуела. Оскільки глобальна пропозиція не відстає від зростаючого попиту, політична нестабільність у цих нафтовидобувних державах може швидко спричинити потрясіння у всьому світі.

Аналіз економічного ризику та аналіз політичних криз стосується двох принципово різних питань. Аналіз економічних ризиків підказує керівникам підприємств, чи може конкретна країна сплатити свій борг. Аналіз політичних ризиків говорить їм, чи сплатить ця країна свій борг. Два приклади ілюструють цю різницю.

Наприклад, вартість бразильських облігацій та валюти різко впала у 2002 році, коли стало ясно, що президентом цієї країни буде обраний Луїс Інасіо Лула да Сілва. У попередніх кампаніях він критикував Міжнародний валютний фонд та фіскальних консерваторів Бразилії, яких він звинуватив у збільшенні розриву між багатими та бідними. Порівняння Лули з Фіделем Кастро та президентом Венесуели Уго Чавесом налякало аналітиків економічних ризиків, які побоювалися, що обрання першого “лівого" президента Бразилії призведе до політично керованої ринкової кризи [47].

Але багато політичних аналітиків вважали такий результат малоймовірним. У новообраному лідері вони бачили не ідеолога чи теоретика, а людину, яка зробила своє ім'я жорстким, прагматичним переговорником про працю. Вони спостерігали в його передвиборчій кампанії всеохоплюючу, примирливу виборчу стратегію. Вони чули в його виступах рішучість не допустити Бразилії потрапити в таку фінансову кризу, яка завдала Аргентині стільки шкоди. І тому вони стверджували, що перемога Лули, швидше за все, призведе до політичної та економічної стабільності. Якщо Лула переможе, вони передбачали, що його уряд забезпечить право бідних. І він дотримав передвиборної обіцянки зарезервувати встановлений МВФ відсоток податкових надходжень для погашення боргу, замість того, щоб витрачати його на соціальні програми та макети.

І в Росії, і в Бразилії політичні аналітики зосереджувались на тому, як конкретна зміна керівництва вплине на стабільність країни - одиниця виміру політичного ризику. Стабільність нації визначається двома речами: здатністю політичних лідерів реалізовувати політику, яку вони хочуть, навіть серед

потрясінь, та їх здатністю уникати породження власних потрясінь. Країна з обома можливостями завжди буде стабільнішою, ніж країна, яка має лише одну. Країни, які не мають жодного з них, не є найбільш вразливими до політичного ризику [53].

Політичні ризики самі по собі є ще одним важливим поняттям публічної кризи. Вони можуть бути як внутрішніми: демонстрації в Єгипті, передача політичної влади на Кубі, так і зовнішніми: біженці, які тікають з Північної Кореї в Китай чи цунамі в Південно-Східній Азії. Однак наявність лише потрясінь не є ознакою нестабільності. Наприклад, Саудівська Аравія, протягом багатьох років, спричинила незліченні потрясіння, але поки що змогла подолати кризу в публічному просторі. Та, ймовірно, буде продовжувати це робити, принаймні найближчим часом: нація побудована на політичних та релігійних лініях розломів, але її сильний авторитарний контроль і глибокі фінансові статки дозволяють саудівській еліті адаптуватися до досить драматичних змін.

Відносна стабільність Саудівської Аравії базується на її здатності протистояти кризам. Інші країни більше залежать від своїх можливостей не вирішувати їх. Наприклад, політична структура Казахстану є менш гнучкою та пристосованою, ніж структура Саудівської Аравії. Але країна також стоїть набагато далі від епіцентру політичних криз [37].

Очевидно, в такому випадку дві країни по-різному реагуватимуть на подібні потрясіння, залежно від того, наскільки вони стабільні. Скажімо, проводяться вибори та обраний глава держави, але перемога оскаржується великою кількістю виборців, і вищий судовий орган країни повинен прийняти рішення про повторний підрахунок голосів. Це сталося у США у 2000 р. і сьогодні Трамп намагається довести таку ситуацію у протистоянні з Байденом. Без істотних наслідків для стабільності країни або її ринків. Однак, коли подібні події вибухнули у Тайвані в 2003 році та Україні в 2004 чи 2014 році, про що ми поговоримо згодом, демонстрації перекрили вулиці міст,

громадянське насильство загрожувало, а міжнародні спостерігачі спекулювали на життєздатності економік цих країн.

Вибори у США 2000 року вказують на ще один ускладнюючий фактор політичного ризику: взаємозв'язок між стабільністю та відкритістю. Сполучені Штати стабільні, оскільки вони відкриті - інформація обмінюється широким колом, люди вільно висловлюються, а установи мають значення більше, ніж особистості. Отже, нація витримала протиріччя на виборах без паніки з Уоллстріт; інвестори знали, що проблема буде вирішена, і що результат буде сприйматися в цілому як законний [39].

Але є інші країни - наприклад, Північна Корея, М'янма та Куба - нестабільні, оскільки вони закриті. Більше того, найменше відкриття може виштовхнути найнестійкіших із цих країн на небезпечну територію. І хоча існує значний світовий тиск на закриті країни, перехід від нестабільної, бо закрита держава до стабільної, бо відкрита, неминуче характеризується нестабільністю. Деякі країни, наприклад, Південна Африка, переживають цей перехід. Інші, як Радянський Союз, розвалюються.

Складно складати план виходу із кризи, де країни лежать на спектрі відкритості та стабільності, і в якому напрямку вони рухаються. І жодна країна не ставить більшого виклику, ніж Китай, який однаковою мірою виглядає як у двох різних точках у цьому діапазоні. У політичному плані Китай стабільний, бо закритий; це поліцейська держава з абсолютним контролем над публічним вираженням. Наприклад, Китай відкривається швидкими темпами, коли дипломати та учасники переговорів досліджують системи в пошуках нових торгових відносин, щоб забезпечити зростання країни[24].

Також, яскравим прикладом криз є протестні акції в Білорусі. Де протестанти прямо наголошують, що до цього їх спонукав приклад України і революція 2013-2014 рр., та національний спротив українського народу тодішній владі.

Але основною відміністю Білоруських протестів є їх ретрансляція та феномен соціальних мереж. Мова йде про Telegram-канал Nexta Live, котрій став майданчиком для розповсюдження інформації про протестні акції в Білорусії. За рекордний час кількість підписників каналу зросла з 300 тис. до 2 млн. Проте, для засновника проекту, журналіста Степана Путили результат обернувся кримінальною справою про організацію та проведення масових заворушень. Феноменом стало й те, що криза в країні стала настільки потужною, що влада в день виборів президента, девятого серпня, навіть намагалась заблокувати новинні канали, а в першу чергу Telegram.

Невміння і, навіть, небажання влади зупиняти кризу, ще на її початку, може давати свої плоди навіть через через декілька років. Так, до прикладу редактор каналу Nexta, ще в жовтні 2019 року опублікував документальний фільм “Лукашенко. Кримінальні справи”. Фільм набрав більше 3 млн переглядів, а в грудні фільм додали в список екстремістських матеріалів білоруського міністерства інформації. Потенціал соціальних медіа є достатнім, щоб за їхньою допомогою влаштувати повномасштабний соціальний катаклізм. Для прикладу, блогерні революції в Єгипті, Тунісі, Ємені, загальнонаціональну акцію у Білорусі, яка була створена за допомогою одного Telegram каналу, інформацію з якого транслювали усі західні ЗМІ, політичні діячі та лідери думок сусідніх країн.

Приклад Білорусі можна вважати першою публічною Telegram-революцією. Окрім цього, роль даного інструменту є подвійною, що дає змогу як мобілізувати людей на спротив, так і утриматись від нього, в чому полягає його своєрідний парадокс. Схожі ситуації здатні призвести до політичної кризи — стану системи, коли влада не здатна виконувати свої організаторські функції. Існують кризи, які призводять до руйнування не лише політичної системи, а всього суспільства та інститутів управління. Найчастіше, політичні кризи пов'язують зі зміною політичної еліти. Цілісні або тотальні політичні кризи майже завжди тягнуть за собою появу нових еліт або кардинальні зміни

всього соціально-політичного життя. Розвиток історичних подій призводить до появи криз, і завдання політичної еліти полягає в тому, щоб такі кризи вирішувати без будь-яких серйозних наслідків для соціально-політичної структури держави.

У 2020 році стало зрозумілим, що до виникнення криз у політичному просторі можуть призвести не лише політичні, економічні чи суспільні зворушення, а й медичні. І політичні наслідки, як короткострокові, так і довгострокові, у цьому випадку менш зрозумілі.

Глобальний спалах потенційно може спричинити масштабну кризу у крихких державах, спричинити масові заворушення та випробувати міжнародні системи управління кризами. Лідери певних держав можуть використати пандемію для досягнення своїх цілей, посилюючись на внутрішні або міжнародні кризи - придушуючи загострюючи конфлікти з державамиконкурентами, припускаючи, що вони врятуються, поки світ окупований. США звинувачують Китай у цій хворобі, тоді як Пекін намагається завоювати друзів, пропонуючи допомогу постраждалим країнам, посилюючи існуючу напруженість між великими державами, яка ускладнює співпрацю у врегулюванні криз.

Також не гарантується, що наслідки пандемії будуть повністю або частково негативними для світової безпеки. Природні катастрофи іноді призводять до зменшення політичних криз, оскільки владі доводиться працювати разом або, принаймні, зберігати спокій, щоб зосередитись на збереженні та відбудові свого суспільства. Але у випадку з пандемією ми бачимо кардинально іншу ситуацію, яка зображує неготовність країн до криз, та відсутності антикризового управління, навіть, в стабільних державах.

Загалом політичні кризи можуть стати початком великих економічних ривків окремих країн. Такими країнами є Китай та США. Проте криза 2020, яка ще не закінчилася, демонструє те, що у цьому випадку Китай економічно прогресував та завдяки вчасно прийнятим антикризовим заходам в публічній

політиці не зазнав економічних втрат. Чого не можна сказати про Сполучені Штати Америки. Пандемія та президентська передвиборча кампанія продемонстрували неготовність країни до виклику. Або іншими словами, впевненість лідера в силах держави, та розрахунок на економічний та політичний капітал, що стане в допомозі у швидкому реагуванні та вирішенні кризи. Така політична самовпевненість і нехтування антикризовими заходами вже не раз приводило США до масштабних політичних та економічних криз.

Основним завданням антикризового управління є захист державних інтересів, уникаючи масштабного конфлікту. Мистецтво примусової дипломатії полягає у створенні загроз, які можуть включати як вчинки, так і слова, що досягають своїх політичних ефектів без необхідності реалізації. Ті, хто застосовує загрози, повинні враховувати, наскільки неправильні дії та недоречні висловлювання можуть бути запальними та контрпродуктивними [82].

Досягнення бажаного ефекту може також вимагати стимулів та компромісів, яких можна досягти лише шляхом прямих переговорів. Тому антикризове управління цілком може передбачати примусову дипломатію, але вимагає чіткого розуміння її меж, оскільки загрози можуть не отримуватися або не реагувати за призначенням.

Антикризове управління є найвимогливішою формою дипломатії, яка вимагає здатності зіставляти вчинки зі словами, передавати загрози, не виглядаючи безрозсудними, і йти на поступки.

Розглянувши приклад нестабільних систем, можна зробити висновок, що такі країни залишаються поза кризами з декількох причин: закритість країни, що відхиляє усі зовнішні фактори впливу. Або вміння державної влади домовлятися з громадянами, приймати спільні рішення та уникати кризи. Хоча, друге буває значно рідше.

Частіше у політичній історії ми можемо спостерігати розпади держав після криз (Радянський Союз), зниження рівня довіри громадян до влади, що

приводять до акцій протесту, демонстрацій та, навіть, конфліктів (Україна 2013-2014, Білорусія 2020).

Так, хоча часто криза у публічному просторі і її вирішення залежить від економічнного чиннику, проте навіть нестабільні системи здатні з ними впоратися в силу владних повноважень. А країни до прикладу США, маючи масштабний фінансовий капітал не в силах протистояти впливу на публічну сферу.

РОЗДІЛ 3 АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ В ПУБЛІЧНОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ

Насамперед слід визначити, що в українських реаліях, будь-яка криза у публічній політиці не завершується само собою, а має специфіку переростання у іншу, або одна породжує іншу.

У нашій державі було прийнято ряд стратегій, але найчастіше вони мають декларативний характер. Політичне керівництво здійснюється переважно в ручному режимі як реакція на зовнішні стимули. Бачення розвитку держави, як правило, обмежується дуже коротким часовим горизонтом.

Також, не менш важливою, є функцією, похідна від першої - мобілізація суспільства, концентрація його соціального капіталу для реалізації прийнятої стратегії або програм. Реалізація більшості стратегій в Україні в цілому не має комунікаційного компоненту, майже відсутній діалог із суспільством та зацікавленими сторонами та, як результат, дуже низька мобілізація мас для досягнення пріоритетів розвитку. І в цілому, якщо більшість стратегій мають декларативний характер і вони відірвані від реальної політичної практики, то організація діяльності суспільства у виконанні покладених завдань проходить у тому ж дусі [49].

З огляду на те, що ресурси держави завжди обмежені, а ціллі різних груп майже необмежені, важливою функцією політичної системи є оптимальний розподіл і перерозподіл матеріальних і нематеріальних ресурсів між усіма членами суспільства. Як правило, розподіл і перерозподіл в нашій країні здійснюється відповідно до потреб фінансових та промислових груп. Тобто саме завдання ефективного розподілу та перерозподілу ресурсів не стоїть перед політичною системою України; традиційно влада та клас пільговиків, сформований навколо неї, розпоряджаються національним багатством на свою

користь. Зокрема, це відбувається через закулісні домовленості та закритий процес прийняття політичних рішень, який, минаючи публічне обговорення, зводиться до реалізації у формі готових імперативних рішень.

Політична система регулює соціальні та політичні відносини, тобто впорядковує та регулює політичну поведінку та політичні відносини, затверджує такі методи поведінки та діяльності окремих людей, груп, організацій та форми їх відносин, які забезпечували б дотримання спільних інтересів і стабільність соціальних відносин. По суті, мова йде про формування прийнятного соціального порядку, розробку стандартних стереотипів прийнятної та розумної поведінки. Але в Україні дуже часто влада сама стає джерелом грубого порушення та ігнорування будь-яких норм та законів [39].

Так, наприклад, якщо провести хронологію, можна визначити — політичні кризи в України, явище що почалося ще за Часів Кучми і з року в рік перетікало і поступово знищувало владу.

Під розумінням кризи в публічній сфері політики, часто згадують два масштабних майдани 2004 та 2013 року, як протест влади проти системи. Проте, навідміну від Помаранчевого майдану, який був передбаченний, Майдан 2013-2014 ніхто не зміг передбачити. А це і є одним з критеріїв вирішення кризи.

Нагадаємо, що стимулом до протестів у 2013 році, стало підписання урядом М.Азарова рішення про зупинку підписання угоди про Асоціацію з ЄС, але саме фактор того, що судова влада повністю залежала від офісу президента не дало вирішити створену кризу інституційним шляхом.

І якщо, на думку лідерів Майдану 2013-2014 року переобрання влади мало вирішити, чи мало того, зупинити кризу, то цього не відбулося. Єдине, що змінилося — завершилися протести. Управління країною перейшло у руки тих, хто раніше був в опозиції, а олігархічний клан, залишився тим самим.

Комплекс проблем, що накопичувався в Україні задовго до Революції Гідності і продовжує зростати досі лише погіршує стан та провокує створення

нових, не лише політични, а економічних проблем. Погіршення стосунків із Західними партнерами.

Аналізуючи українське публічне поле 2020 року, можна зауважити на певній політичній нестабільності та виникненні повноцінної кризи. І криза стосується не стільки проникненню вірусу на територію держави. Скільки показує неготовність влади до її вирішення на фоні економічної рецесії і наростанням дії глобальої пандемії.

Події останнього року призвели до значних змін в публічному полі, включаючи коливання парламентської підтримки президента Зеленського і фактичний крах монобільшості.

До початку пандемії COVID-19 в світі вже були стійкі зовнішні дисбаланси. Ця криза спровокувала різке скорочення торгівлі і суттєві зміни валютних курсів, але обмежив зменшення дефіцитів і профіцитів рахунку поточних операцій в світі. Перспективи залишаються вкрай невизначеними, оскільки в найближчому майбутньому як і раніше зберігаються ризики нових хвиль заражень, розворотів потоків капіталу і подальшого скорочення світової торгівлі. Зовнішні дефіцити і профіцити не обов'язково є приводом для занепокоєння. У країн можуть бути вагомі причини для їх підтримки в певні моменти часу. Однак країни, які занадто багато і занадто швидко здійснюють зовнішні запозичення, маючи зовнішні дефіцити, можуть стати уразливими перед раптовим припиненням припливу капіталу. Також країни піддаються ризикам, інвестуючи занадто велику частину своїх заощаджень за кордоном, беручи до уваги потреби в інвестиціях у вітчизняній економіці.

Країни, які залежать від сильно постраждалих секторів, таких як нафтова промисловість і туризм, або від грошових переказів, можуть випробувати зниження сальдо рахунку поточних операцій більш ніж на 2 відсотки ВВП. Настільки сильні зовнішні шоки можуть мати тривалий вплив і вимагати значних економічних коригувань.

Коли криза трапляється у сфері охорони здоров'я, міністерство охорони здоров'я стає флагманом комунікації з суспільством. В умовах пандемії, саме вони мали почати антикризову комунікацію задовго до першого хворого в Україні. Досвід Китаю і початок пандемії в Європі мали стати першими кроками на початку антикризових дій сфери охорони здоров'я. Першим кроком, що продемонстрував нездатність системи реагувати на кризи стала комунікація Міністерства охорони здоров'я з населенням, з початку пандемії. Інформація про ситуацію, рейс, громадян України, що прибули з Китаю розміщалася у засобах масової інформації, проте не в офіційних відомствах, та без офіційних коментарів.

Відтак розпочинається дискомунікація з громадянами. Нормативного підтвердження не існувало. Брифінги Міністерства не відповідали дійсності, заступник міністра Віктор Ляшко мав вибачатися за неправдиві факти та відповідати на низку однакових питань. Запитання, ще одна проблема.

Населення, не отримуючи достатню кількість офіційної інформації, залишалося, фактично, позбавленим інформації. Відтак, за короткий час інформаційна політика МОЗ остаточно втратила зв'язок суспільством. Про це ж «Медичні закупівлі». Лише після протестів громадян з'являлися офіційні пояснення. Проте, ситуацію потрібно було вирішувати на початковому етапі кризи, за допомогою проведення інформаційної політики. Коли медичні питання набували широкого масштабу, діяльність Міністерства охорони здоров'я почала відслідковуватися не лише Офісом президента, а й зовнішніми партнерами.

Паралельно існувала історія з українськими громадянами за кордоном. Напруження у питання з евакуацією додала компанія Міжнародних Український Авіаліній, що змінила ціноутворення на квитки. Так, з Лондона до Києва економкласом у суботу, 15 березня, можна полетіти за 9,7 тис. гривень, в неділю — уже за 24,2 тис. гривень. Заявою держави на дані дії стало прохання купувати квитки, за які кошти будуть повернуті. (Невдовзі МАУ

заявили, що кошти будуть повертати терміном до двох років). Головною проблемою стала комунікація з декількох джерел. Ранкові звіти подавалися з різних каналів. Кабінет Міністрів, МОЗ, РНБО та навіть Центр надзвичайних ситуацій. В перший місяць статистика Міністерства охорони здоров'я та Центру Громадського здоров'я взагалі не співпадала. Рейтинг довіри до Міністерства охорони здоров'я почав падати. Згідно опитування Соціологічної групи "Рейтинг" станом на листопад 2020 року лише 28% довіряють МОЗ.

Наступним кроком, що не відповідав антикризовим діяв стала заміна на ранкових брифінгах заступника міністра Віктора Ляшко на міністра Максима Степанова. Причиною стало те, що рівень довіри та пізнаванності був вище саме головного санітарного лікаря. Пріоритетність заяв міністра була втраченна. А більша частина українців вважали міністром саме Віктора Ляшко.

Також, МОЗ допускає декількох важливих помилок, що не виводять країну із кризи, а допомагають їй розвиватися швидше:

Перший. Міністр починає займати ефірний час інформацією, що уже розповсюджують у соціальних мережах, тому половина аудиторії припиняє спостерігати та чути рекомендації.

Другий. Заступник міністра охорони здоров'я Віктор Ляшко декілька місяців поспіль щоранку виступав на одному з телеканалів на годину раніше міністра і ЗМІ цитують саме його. Виникає втрата авторитету головного комунікатора.

Третій. Низка розбіжностей в інформуванні уряду, міністерства та місцевої влади, що підбурює населення до всеукраїнських акцій протесту.. Рівень недовіри зростає після оголошення головним санітарним лікарем, залякувань щодо прогулянок, які ніяким чином не вплинули на захворювання.

Коронавірус особливо вплинув на малий та середній бізнес. Громадяни не розуміли і не розуміють досі, етапів виходу із кризи. Експерти

В травні 2020 року ресторатори влаштували під офісом президента мітинги з гаслом # SaveФОП з вимогою дозволити їм працювати. Найбільше людей лякала та продовжує лякати відсутність чіткої стратегії та плану підтримки бізнесу та виходу з карантину. Мітинги та акції ніяким чином не допомогли бізнесу, влада відмовилась та прямо проігнорувала заклики допомоги. У нових правилах послаблень Міністерство рекомендує відкривати метрополітен, громадський транспорт, проте залишає зачиненими ресторани. Громадяни втрачають довіру та не вірять у дії уряду.

Вихід із карантину, ще один етап, з котрим влада не змогла впоратися. Поділ Україна на зони з обмеженнями, стали не дієвими. Влада не комунікує з червоною зоною і виникає конфлікт місцевої влади з урядом. Заборона зупинок потягів, заборона роботи бізнесу викликає лише агресію, та знижує рейтинг підтримки та довіри не лише депутатів, а й президента. Сьогодні, країна переживає щотижневі антирекорди з кількістю денних випадків більше 14 тисяч, належного рівня комунікації від влади немає. До провалів влади додається запровадження карантину вихідного дня, що повністю перериває комунікацію з підприємцями, та знову ж не виявився ефективним. Через неспроможність виявити кризу на початковому етапі та запобігти її поширенню, виникають великі економічні ризики, що провокують нову економічну кризу. Втрачається зв’язок між місцевою та державною владою. Президент втрачає монобільшість і рекордно втрачає підтримку громадян.

Державна влада має аналізувати політичне поле світу, економіку, завчасно готуватися та інформувати не лише населення, а й структурні підрозділи влади, які мають діяти по чіткому плану готовності до кризи та виходу з неї.

Починаючи з режиму Л.Кучми криза у публічній сфері України набирає обертів. Помаранчева Революція, Економічна криза, конституційна, Майдан 2013-2014 року, військовий конфлікт, переросли у теперішні. Криза у медичній сфері України, Дискомунікація Офісу президента та втрата авторитету серед

правлячої, президентської партії призводять до нового дисбалансу у владі. А це у свою чергу призвело до нової конституційної кризи, де одна із гілок влади прямо відмовляється виконувати свої зобов'язання перед народом України та перед президентом. А також створює всі умови для нових протестів суспільства проти влади. Доречі, протести стали інструментом громадян у спробах залякування інститутів влади. Але схоже їх це мало цікавить. Органи державної влади розуміють можливість повторних акцій протесту, проте у теперішніх реаліях, повністю її виключають.

Далі ми спробуємо розібрати основні етапи виходу із кризи, які досі можуть допомогти політичному колу вирішити ситуацію, що виникла. Навіть попри те, що криза 2020 виникла нізвідки, а є також результатом затяжного кризового етапу, з якого Україна немає виходу уже десятиліття.

Наявність стратегії антикризового управління в публічній сфері України - як оборонна стратегія для держави. Управління кризовими ситуаціями передбачає боротьбу з ризиками, до того, як криза почалася, та після її закінчення, задля уникнення повторення кризи.

Основними факторами антикризового управління має стати:

- Робота на попередження, та запобігання кризи.

Найбільш вирогідним способом попередження настання кризи є контроль та моніторинг процесів та операційної ефективності, наскільки це максимально можливо. Регулярні та послідовні моніторинги фінансовоекономічного стану країни, та вчасне реагування на будь-які нестабільні прояви попереджуючих заходів, вдосконалення маркетингової і фінансової стратегії, зможуть вберегти політичний та економічний сектор, від незворотніх наслідків. Антикризова стратегія це основна частина якісного стратегічного плану. Її наявність так само обов'язково, як і наявність місія, яку несе влада.

- Необхідно визначитися з операційним управлінням на випадок кризи.

Правильний варіант — розроблення дорожньої карти за якою будуть діяти учасники публічнох влади, де будуть вказані основні кроки для вирішення критичних ситуацій. Вказанні відповідальні в кризовій ситуації та окреслено їх повноваження на данний період. Потрібно знати заздалегідь як буде виглядати і з кого складатиметься робоча група по врегулюванню ситуації.

- Створення команди експертів, є не меньш важливим фактором.

Це ті експерти, які будуть приймати антикризові заходи. Крім менеджменту це мають бути залучені фахівці з незаангажованим і незалежними поглядами на вирішення складних проблем. Оскільки наразі на політичній площині ми бачимо лише публічних осіб, без залучення до груп експертної думки, а навіть більше, нівеліювання цією думкою, ситуація загострюється все більше. Особливо, що стосується вирішення конфлікту між владою та бізнесом.

Тому, члени експертною групи повинні поетапно:

- збирати вихідну інформацію про ситуацію;
- проводити постійну детальну діагностику ситуації;
- розробити дорожню карту щодо шляхів виведення з кризової ситуації;
- оцінити і трансформувати необхідні та наявні ресурси;
- визначити конкретних виконавців кожної операції або пілотних впроваджень [41].

Такий послідовний план дій допоможе вберегтися від більш болючих наслідків кризи.

Криза — це також про репутацію. Саме PR-заходи можуть відігравати ключову роль в її подоланні. Це актуально, коли криза лежить в інформаційній площині через розбіжності з правлячою елітою або громадськістю. Важлива оперативна публічна реакція держави, зокрема коли криза вже стає зрозумілою, але ще на початковому етапі. Потрібно працювати на випередження, пояснювати позицію. Держава має брати на себе

відповідальність за будь які дії. Після того як криза стихиє, необхідно провести оцінку поточної ситуації [32].

На сьогодняшній день у публічній політиці України сталося чимало резонансних інцидентів, що вимагали антикризового PR, і вимагають по сьогоднішній день. Проте, це інструмент, яким наші політики не користуються.

Криза може стати часом великих можливостей. І якщо одні під час кризи "помирають", інші зростають як бренд-особисті. Так, криза, це перш за все загрозаі вона свідчить про необхідність змін. І політик, який це зрозуміє, може навіть поліпшити свої позиції. Стресові ситуації можуть розвинути таку властивість як антихрупкість - здатність до отримання вигоди з невдач, втрат, помилок. Цей підхід передбачає не протистояння загроз для збереження статусу, а поліпшення і переведення політики на новий рівень [53].

За часів кризових нелінійних періодів частіше виникають вікна можливостей, тому сучасні непрості процеси в країні і світі можуть грати роль не перешкод, а мотиваторів розвитку.

Скористатись такою можливістю намагались ряд політиків, та політичних партій під час політичної кризи 2013-2014 років. Хоча ми не можемо говорити про її повноціне закінчення, адже вона переросла у військовий конфлікт. Проте, якщо повернутися у політичну площину, саме завдяки кризі Україна отримала Петра Порошенко в якості президента з правлячою партією, та окремими лідерами. Завдяки політичним технологіям Віталій кличко отримав пост мера Києва, та одержавши перемогу на останніх мерських виборах 2020 року, продовжує займати цей пост досі.

У цьому випадку ми можемо навести приклад, коли створення лідера в час кризи вийшло не ефективним.

Це також приклад головного санітарного лікаря — Віктора Ляшко. Влітку 2020 року у політичному колі почала з'являтись інформація, про його призначення на посаду міністра охорони здоров'я. Були навіть спроби

висування його в мери Києва чи навіть депутати. Але розробка стратегії має будуватись не на емоційному фоні, а на основі зваженної стратегії. Оточення президента не проаналізувало відношення населення до Віктора Ляшко, ставлення до якого кардинально змінилося в гіршу сторону починаючи з поїздки в кав'ярню у Хмельницьку, завершуючи дезінформацією громадян про певні медичні заборони.

Саме тому визначення кризових процесів у публічному просторі України дозволить виявити ряд загальних закономірностей:

1. Притягування кризи, коли система в процесі свого розвитку створює умови для виникнення кризи.
2. Головною причиною виникнення і поширення кризових процесів часто є не вплив, а історично сформований внутрішній конфлікт, тобто готовність системи.
3. Передкризові явища являють собою полегшений, ослаблений варіант процесів більш пізніх етапів кризи.
4. Нехарактерні елементи - поява в процесі кризи нових елементів може сприяти як розростання кризових процесів, так і загасання.
5. Характер протікання деяких етапів має ступінчастий вигляд і пов'язаний, в першу чергу, з проявом багатоступінчастої організації механізмів забезпечення стійкості системих [45].
6. Руйнування структури, елімінація елементів під час кризи сприяють «розчищення місця» під нову структуру і тривають до моменту виникнення потенційної первинної структури.
7. Експерименти - в розпал кризи система «шукає» потенційно нову структуру шляхом перебору різних комбінацій з колишніх і знову виникають елементів.
8. Криза можна розділити на дві фази: переважання процесів руйнування, втрати і процесів творення, конструкції.

9. Переломний момент кризи часто не має чіткої межі і являє собою відносно короткий період - етап хаосу.

10. Ступінь руйнування системи визначає ступінь новизни нової структури - зазвичай, чим глибше перетворення, що відбулися під час кризи, тим менше схожою на стару буде система [56].

Але і при всіх згаданних чинниках рецепти вирішення криз існують. Для початку варто говорити про переформатуванні української кулуарної політики в публічну, на зразок Європейської. Політика, котра буде являти собою підготовку державних рішень в діалозі між владою та суспільством. А також з залученням експертів на аналітичного базису.

Сьогодні однією з фундаментальних функцій політичної системи є визначення цілей, пріоритетів, завдань, напрямків, шляхів розвитку суспільства та держави, які закріплені в довгостроковій стратегії національного розвитку та використання у чіткому політичному курсі. Такий політичний курс є своєрідним орієнтиром як для виконавчої влади, так і для суспільства. Тобто відповідає на питання суспільства, що і чому робить влада, і дає вказівки державному апарату до дій [12].

Слід зазначити, що в нашій державі в цілому сформована нормативноправова база, яка регулює взаємодію органів державної влади та інститутів громадянського суспільства у процесі формування та реалізації державної політики. Але практичний зріз співпраці між державними органами та громадськістю у формуванні та реалізації державної політики має низьку ефективність. Тут відсутність прозорості в роботі органів державної влади, значна бюрократизація співпраці з ними (що вимагає значних зусиль та часу з боку недержавних установ), взаємна недовіра та часто відкрита ворожість з боку. Є багато випадків, коли думка, висловлена громадськістю, ігнорується в рамках інституціоналізованих форм співпраці з органами державної влади.

Часто консультативно-дорадчі ради при органах державної влади використовуються в інтересах конкретних посадових осіб та політиків і не виконують їх прямого призначення.

Таким чином, органи державної влади в нашій державі не сприймають інститути громадянського суспільства як рівноправних партнерів у формуванні та реалізації державної політики. Але саме громадянське суспільство в Україні недостатньо сильне, структуроване та інституційно розвинене.

Важливим перерізом взаємодії державних та недержавних суб'єктів, оптимальність якого значною мірою визначає ефективність управління, є співпраця уряду та бізнесу. Бізнес в Україні має значний трансформаційний потен іціал, оскільки він активно впливає як на соціально-економічні, так і на політичні процеси в державі. Якісні реформи та ефективна державна політика неможливі без встановлення ефективної взаємодії між владою та бізнесом [34].

Незважаючи на очевидність цієї ситуації, наша держава досі не має ефективної інституційної системи для здійснення такої взаємодії. Основними перешкодами на цьому шляху є:

- низький рівень діалогу між державними чиновниками та діловим середовищем щодо пріоритетів розвитку держави в різних сферах суспільного життя. Така взаємодія зазвичай відбувається ситуативно і, як правило, під впливом зовнішніх факторів;
- відсутність рівності у взаємодії влади та бізнесу. Влада зазвичай діє з домінуючого становища, вичавлюючи виключно власне бачення відповідного питання;
- поширеність неформальних персоніфікованих зв’язків між представниками органів державної влади та бізнесменами, заснованих на пошуку корупційної ренти для просування інтересів конкретних бізнес-структур;

- Низька довіра громадськості до великого бізнесу через спроби олігархів використовувати політичну діяльність для отримання преференцій для власних бізнес-структур. Незадовільний рівень соціальної відповідальності українського бізнесу;
- всеохоплююча політична корупція, яка створює власні правила політичної гри і тим самим витісняє принципи державної політики на периферію політичного процесу [31].

Загалом, успіх країни залежить від злагодженої роботи уряду, бізнесу та громадянського суспільства. Більше того, бізнес зацікавлений в інституціоналізації відносин з урядом, що дасть йому можливість отримати правовий інструмент просування корпоративних інтересів. В свою чергу, влада зможе отримати ефективні засоби впорядкування економічних процесів, можливості забезпечити стійке економічне зростання та підвищити ефективність вирішення соціальних проблем, а також отримати гнучкість у боротьбі із глобальними викликами та загрозами. І громадянське суспільство у цьому трикутнику зможе контролювати та раціоналізувати дії влади та наближати паритет між зосередженими приватними інтересами та суспільним добробутом.

Зараз в Україні є як старі, так і нові актори, які прагнуть реалізувати свої інтереси. Змінюються державні та недержавні інститути, відповідно змінюються механізми, шляхи, інструменти та засоби розвитку державної політики. Зміни в рамках децентралізації зумовлюють формування політики на місцевому та регіональному рівнях. Роль громад у якісних змінах в українському суспільстві зростає. Все це робить актуальним питання запровадження багаторівневого управління в Україні з вертикальним (синергія на національному, регіональному та місцевому рівнях) та горизонтальним (співпраця з громадянським суспільством). У цьому контексті пріоритетними кроками повинні бути:

- впровадження чітких, системних та ефективних стандартів та процедур для участі інститутів громадянського суспільства у розробці та реалізації державної політики;
- вдосконалення процедури подання та розгляду електронних петицій (чітко визначивши процедуру їх розгляду та закріпивши механізм зворотного зв'язку для державних органів за результатами їх реалізації), запровадивши цифрові механізми консультацій, які дають можливість громадянському суспільству брати участь в електронній формі в реалізація та реалізація державної політики [55];
- інформування громадськості про світові стандарти участі громадськості у розробці та реалізації державної політики. Паралельно з інформуванням громадськості необхідно формувати відповідне розуміння та навички серед представників органів державної влади різних рівнів, впроваджувати принципи державної політики в роботу органів влади;
- легалізація на регуляторному рівні лобіювання в Україні. Стрижнем такого кроку має стати посилення громадського впливу у сфері державного управління [16];
- створення умов для розвитку громадських об'єднань, пов'язаних з бізнесом, які захищають свої інтереси у співпраці з владою та громадянським суспільством. Сприяння їх інтенсивнішому залученню до розробки та реалізації державної політики, а також посилення їхньої експертної та аналітичної участі у цих процесах. Підготовка фахівців у галузі взаємодії бізнесу та держави;
- запровадження відносин з владою як інструменту підвищення ефективності взаємодії влади, бізнесу та громадськості, що на основі взаємної довіри дозволить досягти взаємовигідного та суспільно корисного результату [44].

Отже, для розробки якісно нових правил гри у трикутнику «владабізнес-громадськість» необхідно сформувати системну стратегію інституціоналізації

участі всіх зацікавлених сторін у процесі прийняття громадських рішень. Головною метою цієї стратегії має бути побудова партнерських відносин між державним апаратом на всіх рівнях, державними установами та бізнес-структурами. Ця стратегія повинна сприяти реалізації багаторівневої державної політики в Україні.

Аналітика криз в публічній сфері України дає розуміння про специфіку антикризового управління та прийняття урядових рішень.

Так, наприклад, відсутність інституційних реформ з початку незалежності України являється однією з важливих проблем, що стримує економічну політику в країні та загалом гальмує економічний розвиток.

Україна потребує масштабної соціально-економічної модернізації та політики реагування на кризи в публічному просторі.

Впровадження та вироблення антикризової політики може виконувати одночасно, та коригуватись у процесі запровадження. В такому випадку орієнтація на кінцевий результат може допомогти у впровадженні процедур узгодження управлінських рішень на всіх рівнях, врахування випадковостей в публічному полі та вчасне реагування інститутів влади на кризові загрози, що постають перед державою [23].

Спираючись на міжнародні та вітчизняні практики, важко не засвідчити, що вирішальну роль кризи в політичному полі України відіграли грубі помилки та помилки прийняття рішень під час дій з політичними перетворенями. Це призвело до формування стримуючого механізму антикризової економічної діяльності та дестабілізації фінансового становища населення. Важливою умовою цього процесу є створення механізмів вирішення соціальних проблем, підтримання економічної стабільності, орієнтація на правовий захист та соціалізацію.

На початковому етапі, пов'язаному з лібералізацією та приватизацією, ринок повинен був саморегулюватися, пізніше політика коригувалась би з метою встановлення деяких елементів урядового антикризового управління.

На масштаби та вибір методів антикризового управління впливають різні фактори, що визначають ступінь та шляхи компетентного державного антикризового управління, до яких належать: денаціоналізація та приватизація, формування змішаної структури, система управлінської політики, відмова від втручання держави у діяльність підприємств, інформування та комунікація з громадськістю [13].

При побудові державної стратегії антикризового управління національною вирішальними є такі принципи: взаємозалежність, постановка цілей, прогресивна мотивація, перспективи та ефективність на основі критеріїв соціально-політичної ефективності, соціальної та економічної відповідальності за прийняття рішень та їх виконання, всебічність та послідовність, професійна компетентність, прихильність до якісного правового регулювання. Основним і важливим фактором прояву компетентності державних службовців залишається їх комунікативна компетенція, здатна визначити та зосередитись на ефективному прийнятті рішень та взаємодії в конкретному середовищі [13].

Перш за все в загальних принципах комунікативної компетентності державних службовців, необхідно враховувати специфічні особливості, що відповідають сучасним умовам функціонування публічної політики. Rонкретні принципи повинні включати відповідність змісту, формі та методів антикризового управління природі поточних політичних змін, відповідність організаційних підрозділів державного управління цілям щодо реалізації промислової, інвестиційної, інноваційної, фінансової та соціальної політики/

Цей підхід повинен орієнтуватися на внутрішні джерела зростання, урядове стимулювання, подолання розриву між фінансовим та реальним секторами економіки та соціальну спрямованість національної стратегії антикризового управління, реформування, взаємодію зовнішніх і внутрішніх факторів [36].

Основою для реалізації вищезазначених функцій є державний сектор, який відноситься до сукупності форм і методів безпосереднього залучення держави до виконання плану з запобігання та вирішення криз у публічній сфері.

Як уже зазначалося, найважливішою функцією антикризового управління є регулювання. Пошук нових форм і методів державного регулювання в умовах трансформації соціально-політичної структури базується насамперед на розумінні самого процесу, оскільки він представляє змішану економіку в соціальному та технологічному сенсі, та перерозподілі повноважень щодо регулювання обігу ресурсів між національними та регіональними органами влади [23].

Результати дослідження показали, що існує потреба в концептуалізації інформаційно-комунікаційної компетентності особистості як показника кваліфікаційного рівня державного службовця, що сприяє застосуванню можливих методів антикризового управління у стратегічному розвитку публічної політики. Дослідження показало, що одним з фундаментальних принципів організації та функціонування державної служби є принцип компетентності, який впливає на імідж державних службовців та стратегію зобов'язань.

ВИСНОВОК:

Для розуміння кризи, шляхів виходу з неї, велике значення має прорахунок наслідків: руйнування процесів та їх відновлення, або ж навпаки загострення ситуації, що призведе до ще більшої кризи та точки біфуркації. Явище антикризового управління має бути пов’язане зі змінами антикризової стратегії та формуванням політики нововведень.

На політичному полі специфіка розробки антикризового публічного управління полягає модернізації роботи інститутів влади, що полягає в переході до нових моделей управління та містить стратегію протидії кризам та її застосування.

Як висновок маємо визначення, що антикризове управління – це постійна організація публічного управління, в основі якої система методів та специфік розробки управлінських рішень, що включають фінансові та інтелектуальні витрати, а також мають часові обмеження. Серед основних функцій антикризового управління слід виокремити Передкризове управління, управління кризою, регулювання, процес прийняття рішень у період кризи, розв’язання ситуації, що виникла, стабілізація нестійких ситуацій, складання прогнозованого сценарію та процес інституціоналізації. Кожен з етапів зображає предмет управління та визначає його результат для ефективного управління на початку та мінімізації ризиків при виході з кризи. Серед заходів щодо подолання кризових явищ важливе місце повинен зайняти постійний контроль за діяльністю державного апарату, як з точки зору її ефективності, так і законності. При цьому недостатньо обмежуватися внутрішнім контролем в межах самої адміністрації або зовнішнім контролем. Потрібно розширення парламентського контролю за всією сукупністю державної діяльності, незалежно від того, чи здійснюється вона безпосередньо адміністрацією, або побічно установами та організаціями, створеними нею.

Наприклад, вирішення кризових ситуацій в публічній сфері Сполучених Штатів Америки та Європейського Союзу першочергово направлено на запобігання кризам, а не ліквідування наслідків. Таким чином країни Заходу можуть запобігти масштабуванню конфлікту, що призводить до незворотної точки біфуркації. У 2008 році у США настала економічна криза, що своєю масштабністю торкнулася усього світу. Вона змусила протягом короткого часу застосувати низку стратегічних заходів публічного антикризового управління. Головним кроком його реалізації стало прийняття Закону "Про реформування Уолл-Стріт та захист споживачів". Закон змінив діяльність федеральних органів влади, почав регулювати порядок надання фінансових послуг. Також прийняття закону стосувалось створення Ради з нагляду за фінансовою стабільністю.

Криза в США продемонструвала не об'єднання, а те, як протягом десятиліть американці проводили політичну версію соціального дистанціювання: стадне об'єднання консерваторів і лібералів в співтовариства однодумців, викликане алергічною реакцією на співвітчизників, які дотримуються протилежних політичних поглядів. І знову ми бачимо знайоме поділ двох Америк, звичайний трібалізм колінного рефлексу. Республіканці в два рази частіше, ніж демократи, вважають, що висвітлення коронавируса перебільшено. Три чверті республіканців кажуть, що довіряють інформації, що виходить від президента, тоді як серед демократів цей показник становить всього 8%.

Заходи, що проводили країни задля подолання криз у публічній сфері мали на меті зберегти економічний потенціал у той час коли потреба у ньому об'єктивно зменшувалась. Таким чином, завдяки антикризовому управлінню кризи справляли лише непрямий вплив на проблемні сфери.

Вихід з кризи тривалий час, до етапу інституціоналізації не має позитивних наслідків, але в Україні можна побачити специфіку відтермінування кризових ситуацій. Прикладом є стала відмова В.Януковича

підписувати угоду про асоціацію з Європейським Союзом, що згодом призвело до безповоротної кризи у вигляді Революції Гідності у 2013 році.

Інформація про політику в соцмережах, також відіграє важливу роль у створенні цієї політики. Наприклад коли соціальні медіа відкривають складний шлях, в якому проявляються і зливаються метанаративи про політичні дії. А соціальні мережі своєю чергою стають відкритими просторами для впливу. Тобто стають платформою для висвітлення ідей, які потім переходять у поле засобів масової інформації. Сьогодні соціальні мережі стали публічним полем не лише для висловлення своїх думок, а майданчиком для створення масштабних подій, переворотів, акцій, донесенням позиції суспільства до владних органів та навпаки. У сучасному світі, все більше інформації про дії влади ми дізнаємося з таких каналів комунікації як Facebook та Telegram. На останній платформі йде навіть гонитва між політичними лідерами думок (блогерами) та офіційними представниками влади, на першочерговість подачі інформації.

Потенціал соціальних медіа є достатнім, щоб за їхньою допомогою влаштувати повномасштабний соціальний катаклізм. Для прикладу, блогерні революції в Єгипті, Тунісі, Ємені, загальнонаціональну акцію у Білорусі, яка була створена за допомогою одного Telegram каналу, інформацію з якого транслювали усі західні ЗМІ, політичні діячі та лідери думок сусідніх країн. Приклад Білорусі можна вважати першою публічною Telegram-революцією.

Окрім цього, роль даного інструменту є подвійною, що дає змогу як мобілізувати людей на спротив, так і утриматись від нього, в чому полягає його своєрідний парадокс.

Прикладом останього є дискомунікація діючого президента Володимира Зеленського з Верховною Радою України XIII скликання, Офісом президента та монобільшістю у Парламенті. А також яскравим прикладом є відсутність комунікації між комітетом охорони здоров'я XIII скликання та Міністерством охорони здоров'я в голові з в.о. Уляною Супрун. Дискомунікація та

непорозуміння двох сторін стали причиною медичної кризи, та реформування системи охорони здоров'я, що на сьогоднішній день немає чітких алгоритмів вирішення. До того ж скоже протирічя останнім часом виникає між нинішнім IX складом Верховної Ради та міністерством охорони здоров'я в зв'язку з кризою від коронавірусу, та фінансуванням сфери охорони здоров'я.

Схожі ситуації здатні призвести до політичної кризи — стану системи, коли влада не здатна виконувати свої організаторські функції. Існують кризи, які призводять до руйнування не лише політичної системи, а всього суспільства та інститутів управління. Найчастіше, політичні кризи пов'язують зі зміною політичної еліти. Цілісні або тотальні політичні кризи майже завжди тягнуть за собою появу нових еліт або кардинальні зміни всього соціальнополітичного життя. Розвиток історичних подій призводить до появи криз, і завдання політичної еліти полягає в тому, щоб такі кризи вирішувати без будьяких серйозних наслідків для соціально-політичної структури держави.

Тривалий час в українській політиці не існувало терміну антикризового управління, адже вважалося, що лише закон здатен попереджати та запобігати виникненню кризових ситуацій. Дане твердження було невірним і тому, починаючи з 2013 року України знаходиться в стані тривалої політичної та соціально-економічної кризи. Виведення з цього стану та запобігання подальшому розвитку можливе лише завдяки чіткій стратегії антикризового публічного управління: визначення поняття кризи для кожної сфери та державного органу з точними критеріями, з'ясування причин кризи у публічній сфері, дослідження основних методів антикризового публічного управління та підбір тих, що найбільше підходять до конкретної ситуації. Лише формування точкової (таргетованої) стратегії, що буде стосуватися кожного інституту влади та окремих сфер політики стає можливим попередження та прогнозування ризиків.

Узагальнюючи розглянуті та запропонованні антикризові дії, маємо план виходу з кризових ситуацій, відповідно до специфіки публічної сфери:

Першим кроком є оцінка ризиків, яка визначає потенційні проблеми і кризи, які можуть порушити процеси. Потрібно працювати зі всіма залученними членами відповідних секторів, кризовою групою та іншими ключовими зацікавленими сторонами, щоб почати перерахування всіх відповідних загроз і вразливостей, які можуть вплинути на розгортання кризи в публічній сфері. Сюди можуть входити промахи в зв'язках з громадськістю, помилки в соціальних мережах, кібератаки.

Коли ризики визначенно, розпочинається визначення дії, які допоможуть структурі ефективно реагувати на кожну загрозу. Які кроки будуть потрібні для вирішення проблеми, які ресурси будуть потрібні і як співробітники можуть допомогти. Наприклад, у відповідь на помилку в соціальних мережах цифрова команда може опублікувати заяви на всіх платформах в соціальних мережах, в той час як група обслуговування клієнтів буде проінформована про те, що говорити на вхідні повідомлення.

Після того як визначили непередбачені обставини для кожної потенційної загрози, уточніть плани, працюючи з відповідними зацікавленими сторонами. Ключові робітники, наприклад керівники відділів, можуть допомогти отримати уявлення про наявні ресурси і потенційних перешкоди. Також може знадобитися участь зовнішніх сторін, таких як підрядники та партнери, які тісно співпрацюють з вашим бізнесом.

Крім того, потрібно пам'ятати про всі відповідні, нормативні вимоги і визначити, як будете продовжувати їх виконувати навіть в розпал кризи

Після того, як план складений, схвалений і протестований, його потрібно регулярно переглядати. Життєво важливо підтримувати план в актуальному стані, особливо коли співробітники приєднуються до кампанії або залишають її, впроваджуються нові технології і відбуваються інші зміни.

Криза пропонує масу потенційних уроків для планування дій в надзвичайних ситуаціях і підготовки до майбутніх криз. Можна було б очікувати, що всі учасники вивчать ці уроки і звернуть їх назад в організаційну практику, політику і закони. Однак це трапляється не завжди. Малювання уроків - один з найбільш недоопрацьованих аспектів антикризового управління. Крім когнітивних та інституційних бар'єрів на шляху до навчання, витяг уроків обмежується роллю цих уроків у визначенні впливу, яке кризи надають на суспільство.

Кризи стають частиною колективної пам'яті, джерелом історичних аналогій для майбутніх лідерів. Зображення кризи як продукту невдач в запобіганні і передбаченні змусить людей переосмислити допущення, на яких грунтувалися колишні політики та системи правил. Інші зацікавлені сторони можуть скористатися уроками, щоб відстоювати заходи і політичні реформи, які відкидаються діючими лідерами. Таким чином, лідери дуже зацікавлені в управлінні процесом зробити висновки на політичній та бюрократичній аренах. Найважливіше завдання тут полягає в тому, щоб вплинути на потік зворотного зв'язку, який породжує кризу, в уже існуючі політичні мережі та громадські організації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Акимович, Е.В. Кризисные коммуникации органов исполнительной власти США при взрыве на заводе удобрений в г. Уэст, Техас / Е.В. Акимович // Научное мнение. – 2014. – No9. – С. 207-210.

2. Алебастрова, И.А. Конституционное право зарубежных стран: учебник. 2-е изд., перераб. и доп. / И.А. Алебастрова. – М.: Проспект, 2008. – 624 с.

3. Алябьева Е. Плацдарм единения // Критическая масса, 2006, №3

4. Анатомия кризисов / А.Д. Арманд, Д.И. Люри, В.В. Жерихин и др. – М.: Наука, 1999. – 238 с.

5. Андронов В. А., Домбровська С. М., Семків О. М., Назаренко В. Ю. Сучасний стан організаційно-правового забезпеченения державной управління пожежною безпекою в Украине: монографія. Х., 2014. – 230 с.

6. Аникин, А.Г. Система предупреждения и ликвидации чрезвычайных ситуаций в контексте обеспечения экономической безопасности государства [Электронный ресурс] / А.Г. Аникин // Научная электронная библиотека «Киберленинка». – URL: http://cyberleninka.ru/article/n/sistema-preduprezhdeniya-i-likvidatsii-chrezvychaynyh-situatsiy-v-kontekste-obespecheniya-ekonomicheskoy-bezopasnosti-gosudarstva.

7. Антикризисное управление / под ред. Э.М. Короткова.— М.: ИНФРА-М, 2002. – 432 с.

8. Анцупов А.Я., Шипилов А.І. Словник конфліктолога / А.Я. Анцупов, А.І.Шилов.URL: http://zaycityt.ru/books/116927ayaancupovaishipilovslovarkonfliktologa.html

9. Арманд А.Д. Случайны или закономерны кризисы в эволюции геосферы? // Теоретические проблемы экологии и эволюции.— Тольятти: ИнтерВолга, 1995. – С. 184-191.

10. Арнольд В.И. Теория катастроф. – М.: Едиториал УРСС. 2004. – 128 с.
11. Арьен Боин Политика антикризисного управления: общественное лидерство под давлением, 2005);
12. Берталанфи Л. Общая теория систем - Критический обзор. Исследования по общей теории систем: Сб. переводов / Общ. ред. В. Н. Садовского и Э. Г. Юдина. – М. : Прогресс, 1969. – 281 с.
13. Богданов А.А. Тектология: всеобщая организационная наука.— М.: Экономика, 1989. Кн. 2. – 352 с.
14. Буданов В.Г. Междисциплинарные технологии и принципы
синергетики: проблемы и перспективы//Синергетика: тр. семинара. – М.: Издво Моск. ун-та. 1998. Вып. 1. – С. 5-17.
15. Введение в теорию международного конфликта. – М., 1996.
16. Волкова В.Н., Денисов А.А. Основы теории систем и системного анализа. – СПб.: СПбГТУ, 1997. – 510 с.
17. Воротін В. Є., Проданик В. М. В регуляторої політики до державноприватного партнерства в публічном секторе Украины. – Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2019. № 1. С. 95–102.
18. Воротін В. Є., Романенко Є. А., Щокін Р. Г., Півоваров К. В. Впровадження організаційно-правових механізмів державного економічного управления: вропейский досвід для Украины. Фінансово-кредитна діяльність: проблемыи теории и практики. 2018. № 3 (26)– С. 368-376.
19. Габермас Ю. Політичні функції публічної сфери // Структурна зміна публічної сфери: дослідження щодо категорії буржуазного суспільства. – М.: 2016. – С. 112-137
20. Геєць В.М. Нестабільність та економічне зростання. – К. : Інст.екон. та прогнозув. НАН України. – 2000. – С. 133.

21. Герасін Л.М., Требін М.П., Воднік В.Д. Конфліктологія: Навчальний посібник / Л.М. Герасіна, М.П. Требін, В.Д. Воднік та ін. – Х.: Право, 2012. – 128 с.

22. Гиг Д. ван. Прикладная общая теория систем. – М., 1981. – 733 с.

23. Гриценко А. Методологические основания модернизации Украины // Экономика Украины. 2011. – No 1. – С. 40-45.

24. Грызунова, Е.А. Практика антикризисного управления и коммуникаций / Е.А. Грызунова // Менеджмент сегодня. 2011. No3. – С. 37.

25. Даль, Р. Демократия и ее критики: [Пер. с англ.] / Р. Даль. – М: Росспэн, 2003. – 574 с.

26. Девид Майерс. Социальная психология, Санкт-Петербург, 1999.

27. Єфременко Т.О. Рівень економічної культури пересічного громадянина України (за даними експертного опитування) // Український соціум. – 2006. – No 1. – С. 91.

28. Ирвинг Л.Дженис Важнейшие решения: лидерство в разработке политики и кризисном управлении 1989.

29. Іщенко І.В. Політичні інститути в нестабільному середовищі: функціональні особливості: монографія. – Дніпропетровськ : Інновація, 2015. – 306 с.

30. Катастрофы и история Земли: новый униформизм/под ред.У. Берггрена, Дж. ван Кауверинга. – М.: Мир, 1986. – 471 с.

31. Князева Е.Н., Курдюмов С.П. Основания синергетики. Режимы с обострением, самоорганизация, темпомиры. – СПб.: Алетейя, 2002. – 414 с.

32. Концептуальні засади взаємодії політики й управління [Текст]: навч. посіб. / авт. кол.: Е.А. Афонін, Я.В. Бережний, О.Л. Валевський та ін.; за заг. ред. В.А. Ребкала, В.А. Шахова, В.В. Голубь, В.М. Козакова. – К. : НАДУ, 2010. – 300 с.

33. Котляков В.М., Трофимов А.М., Хузеев Р.Г., Борунов А.К., Гнеденков Л.Н., Селиверстов Ю.П. Географический подход к теории катастроф// Изв. РАН. Сер. Геогр 1993. № 5. – С. 7 –17.

34. Майкл Бречер Кризисы в мировой политике: теория и реальность, 1993;

35. Малинецкий Г.Г. Управление риском и редкие катастрофические события//Математическое моделирование. – 2002. Т. 14. № 8. – С. 107-112.

36. Михайлова О. В. Сети в политике и государственном управлении: монография / О. В. Михайлова. – М. : ИД КДУ, 2013. – 332 с.

37. Николис Г., Пригожин И. Самоорганизация в неравновесных системах. – М.: Мир, 1979. – 512 с.

38. Ніколаєнко Н.В. Форми правління в умовах конституціоналізму: історична ретроспектива та сучасний стан. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2014. № 2. С. 26–31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru 2014

39. Оболенський О. Публічне управління: публічна сфера, публічне право і публічна політика – співвідношення URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/dums_ 2013_2_3.pdf.

40. П. Б. Волянський, С. О. Гур'єв, М. Л. Долгий та ін.Дометрична допомога в умовах надзвичайних ситуацій: практичний посібник /. Х. ФОП Панов А. М., 2016. – 136 с.

41. Политическая энциклопедия. В двух томах. Под. Ред. Г.Ю. Семи- гина., – М.: Мысль, 2000. – Т.1. – С.590-591.

42. Політична енциклопедія. – К.: Парлам. вид-во, 2012. – 808 с. 6. Публичная политика: от теории к практике / [под науч. ред. Н. Ю. Данилова, О. Ю. Гурова, Н. Г. Жидкова]. – СПб.: Алетея, 2008. – 356 с.

43. Пшеворский А. Демократия и рынок. Политические и экономические реформы в Восточной Европе и Латинской Америке / пер с англ., под ред. В.А. Бажанова. – Москва: РОССПЭН, 2000. – 320 с.

44. Рогозян О. В. Понятие политического кризиса в контексте стабильности политической системы // Вестник Армавирского института социального образования (филиала) РГСУ. – Армавир, 2005. – No 3. – С. 142-143 (0,4 пл.) 45. Рогозян О.В. Соотношение понятий кризис-конфликт в ан- тикризисном управлении в политике // Материалы международной научно-практической конференции «The science: theory and practice». – Прага; Днепропетровск; Белгород: Publishing House "Education and Science", 2005. – С. 36-39.

46. Рогозян О.В. Стратегия и тактика антикризисного управления в политике // Материалы IV международной научно-практической конференции «Динамика научных исследований 2005». – Днепропетровск: Наука и образование, 2005. – С. 19-23 (0,2 пл.)

47. Ситник Г.П. Державне управління у сфері національної безпеки: словник-довідник / Г.П. Ситник, В.І. Абрамов, В.Ф. Смолянюк та інші. – К.: НАДУ, 2012. – 496с.

48. Ситник Г.П. Основи механізму антикризового стратегічного управління у сфері національної безпеки: Наукова доповідь / Г.П. Ситник. – НАДУ, м. Київ, 9 грудня 2015 р.– URL: http://nationalsecurity.org.ua/2015/12/30/osnovimekhanizmuantikrizovogostrategichnogoupravlinnyausferinacionalnoïbezpeki/

49. Стойко О.М. Трансформація політичних інститутів у сучасних перехідних суспільствах : монографія. Київ : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; «Логос», 2016. 416 с. 7. Хантингтон С. Политический порядок в меняющихся обществах. Москва: «Прогресс-Традиция», 2004. – 480 с.

50. Федорчак В. В. Механізми державного управления ризиками виникнення надзвичайних ситуацій в Україні: автореф. дис. … Д-ра наук з держ. упр.: 25.00.02. Харків, 2018. – 40 с.

51. Ake C. A Definition of Political Stability // Comparative Politics. – 1975. – Vol.7. – No2. – P.272.

52. An Analytical Model of Internal Conflict and State Collapse. A Manual for Practitioners. By Pauline H.Baker and Angeli E.Waller. – The Fund for Peace. – 1998.

53. Armengaud, A. 1976. Population in Europe 1700–1914. In Cipolla, C. M. (ed.), The Industrial Revolution. 1700–1914

54. As Shutdown Continues, Thousands Of Federal Workers Visit D.C.-Area Pop-Up Food Banks//National Public Radio. January, 13. 2019. URL: https://www.npr.org/2019/01/13/684824384/as-shutdown-continues-thousands-offederal-workers-visit-d-...

55. Bahcheli, T., Bartmann, B., and Srebrnik, H. 2004. Introduction: A New World of Emerging States. In Bahcheli, T., Bartmann, B., and Srebrnik, H. (eds.), De Facto States. The Quest for Sovereignty (pp. 1–11). London – New York: Routledge. 56. Bendix, R. 1977. Nation-Building and Citizenship. Berkeley, CA: University of California Press.

57. Booth, S. Crisis management strategy. Competition and change in modern enterprises / S. Booth. - New York: Routledge, 1993.

58. Boserup, E. 1965. The Conditions of Agricultural Growth: The Economics of Agrarian Change under Population Pressure. Chicago, IL: Aldine.

59. Brown M. The Causes of Internal Conflict // Nationalism and Ethnic Conflict. Revised edition. Edited by Michael E. Brown. The MIT Press. – 2001. – P. 3 – 25.

60. Bryson, J.M. What to do when stakeholders matter: Stakeholder identification analysis techniques / J.M. Bryson // Public Management review. - 2004. - Vol. 6(1). – P. 21-53.

61. Cameron, R. 1989. A Concise Economic History of World. New York: Oxford University Press.

62. Carneiro, R. L. 1970. A Theory of the Origin of the State. Science 169: 733738.

63. Christen, C.T. The restructuring and reenginiriing of AT&T: Analysis of a public relations crisis using organizational theory / C.T. Christen // Public relations review. - 2005. - Vol.31(2). - P. 239-251.

64. Christians, C.G. Normative theories of the media. Journalism in Democratic Societies / C.G. Christians. - University of Illiois Press, 2009 — 275 c.

65. David Easton. An Approach to the Analysis of Political Systems. David Easton. World Politics, Vol. 9, No. 3. (Apr., 1957), pp. 383-400. Stable URL: http://links.jstor.org/sici?sici=00438871%28195704%299%3A3%3C383%3AAATTAO%3E2.0.CO%3B2-Q

66. Farer, T. (ed.) 1996. Beyond Sovereignty: Collectively Defending Democracy in the Americas. Baltimore – London: John Hopkins University Press.

67. Fridman, A. A. 1973. Egypt of 1882–1952. The Social-Economic Structure of the Village.

68. Grinin, L. E., Korotayev, A. V., and Malkov, S. Yu. 2008. The Mathematical Models of Social-Demographic Cycles and the Escape from the 'Malthusian Trap

69. Ipsos poll on behalf of NPR. January, 10. 2019. URL: https://www.ipsos.com/sites/default/files/ct/news/documents/2019-01/ipsosnpr_shutdown_topline_01101...

70. Mesquida, C. G., and Weiner, N. I. 1999. Male Age Composition and Severity of Conflicts. Politics and the Life Sciences 18: 113–117.

71. Mitroff, C.M. Pearson, L.K. Harrington. - New York: Oxford University Press, 1996.

72. Moller, H. 1968. Youth as a Force in the Modern World. Comparative Studies in Society and History 10: 238–260.

73. National Intelligence Council of the USA 2009. The World after the Crisis. The Global Trend – 2025: The Transformed World. The Report of the USA National Intelligence Council.

74. Navigating Today's changing Media landscape to maximaize business impact. // URL: https://www.ogilvypr.com/ogilvy-media-influence.

75. Nerone, J. Last Rights: Revisiting four theories of the press / J. Nerone. - University of Illinois Press. 1995.

76. O'Donnell, G., Schmitter, Ph. C. Transition from authoritarian rule: tentative conclusions about uncertain democracies / G. O'Donnell, Ph. C. Schmitter. - Baltimore, 1986. – Vol. 4. – P. 73.

77. Pavletic I. Political competition, economic reform and growth: theory and evidence from transition countries: Diss. ETH No. 18525. – Fribourg, 2009. – URL:

http://e-collection.library.ethz.ch/eserv/eth:442/eth-442-02.pdf

78. Pierson P. Increasing returns, path dependence, and the study of politics // The American political science review. – Cambridge, 2000. – Vol. 94, N 2. – P. 251–267.

79. Putnam R.D. Bowling alone: The collapse and revival of American community. – N.Y.: Simon & Schuster, 2000. – 544 p.

80. Quermonne J.-L. Les regimes politiques occidentaux. – Paris: Seuil, 1986. – 337 p.

81. Rosenthal U., Boin R.A., Comfort L.K. Managing crises: threats, dilemmas, opportunities. – Springfield: Charles C. Thomas Pub Ltd., 2001. – 366 p.

82. Rosenthal U., harles M.T., t'Hart P. The World of crises and crisis management //Coping with crises: The management of disasters, riots, and terrorism / U. Rosenthal, M.T. Charles, P. t'Hart (eds). – Springfield: Charles C. Thomas Pub Ltd., 1989. – P. 3–33.

83. Stojko, O. M. (2016) Transformaciya politychny`x instytutiv u suchasny perehidnyh suspilstvax: monografiya. [Transformation of Political Institutions in Modern Transitional Societies: Monograph] K.: Institute of State and Law. VM Koretsky National Academy of Sciences of Ukraine .

84. Tyshhenko, (2018) K. U rejtyngu demokratij Ukrayinu vidnesly do «gibrydnogo rezhymu» [In the ranking of democracies, Ukraine was attributed to the «hybrid regime»] URL:: https://www.pravda.com.ua/ news/2018/02/4/7170541/.